

Wilhelm Röpke: Türkiye'deki Faaliyetleri, Fikirleri ve Etkileri Hakkında Bir İnceleme¹

Mehmet DİNÇASLAN (<https://orcid.org/0000-0002-8549-2627>), Karadeniz Technical University, Türkiye; mehmetdincaslan@ktu.edu.tr

Wilhelm Röpke: An Appraisal of His Activities, Ideas, and Reflections in Türkiye²

Abstract

Wilhelm Röpke is an economist and social scientist who experienced the social, political, and economic aspects of the interwar period and the post-World War II conjuncture. Very few studies have been conducted on his academic and social activities between 1933 and 1937 at İstanbul University in Türkiye. Therefore, this paper focuses on Röpke's translated works, such as articles, essays and conference texts, which have not been addressed in previously published studies. This paper aims to inventory Röpke's activities in Türkiye and to enlarge upon the traces he left in Turkish economic thought. As a result, it is possible to say that Röpke had a significant but nonpermanent impact on Turkish economic thought. Thus, asserting that he founded a tradition or line in Turkish economic thought is hard.

Keywords : Wilhelm Röpke, Economic Liberalism, Neoliberalism, Turkish Economic Thought.

JEL Classification Codes : B20, B31, P10.

¹ Bu çalışma taslak haliyle, "Sürdürülebilir Liberalizm Arayışında Farklı Bir Ses: Wilhelm Röpke" başlığı altında "1. İktisat ve Toplum Kongresi'nde" (6-7 Aralık 2023, Ankara) "sözlü" olarak sunulmuştur. Kongrenin ilgili oturumunda, Röpke'nin "Fascist Economics" (1935b) başlıklı makalesinin Türkiye yıllarında yazılmış olabileceğine dikkat çekerek beni bilgilendiren Prof. Dr. Altuğ Yalçıntaş'a teşekkür ederim. Bir diğer teşekkür borcum da kaynaklara erişim süreciyle alakalıdır. Dijital çağ olarak nitelendirilen bir dönemde taşrada akademisyen olmanın kaynaklara erişmede halen dezavantajlı bir durum oluşturduğu söylenebilir. Kütüphaneler arası ödünç alma/verme hizmetleri kaynakların tümüne erişimi olanaklı kılmadığı gibi maddi açıdan külfetlidir. Kısacası Türkiye'de herhangi bir bilimsel disiplinin tarihine yönelik çalışmalar, bir yönüyle maddi kaynak ayırarak şahsî arşiv kurmayı, diğer yönüyle de İstanbul ve Ankara ziyaretlerini ya da bu şehirlerden araştırmacılara yardımcı olacak yakın veya uzak himmet sahiplerinin varlığını gerektirmektedir. Söz konusu yolların tümü kullanılarak bu metin ortaya çıkmıştır. Bu süreçteki desteklerinden ötürü Talip Kaya'ya ve Serkan Şekerci'ye teşekkür ederim.

² This article is a revised and extended version of my paper, presented at the "1st Conference of Economics and Society" (December 6-7, 2023, Ankara) under the title "Sürdürülebilir Liberalizm Arayışında Farklı Bir Ses: Wilhelm Röpke". I want to thank Prof. Dr. Altuğ Yalçıntaş, who informed me in the relevant session of the conference that Röpke's article titled "Fascist Economics" (1935b) could have been written during his years working in Türkiye. Another debt of gratitude is related to the process of providing documents. Being an academician in the upstate still seems disadvantageous for accessing resources even though we are in the digital age. Interlibrary loan/lending services are financially burdensome and do not allow access to all resources. In short, researches on the history of any scientific discipline in Türkiye require, on the one hand, allocating financial resources and having a personal collection, and, on the other hand, visits to İstanbul and Ankara or the presence of benevolent people from these cities. I used all methods in the formation of this text. In this connection, I want to take this opportunity to thank Talip Kaya and Serkan Şekerci for their support.

Öz

Wilhelm Röpke, iki dünya savaşı arası dönemin ve İkinci Dünya Savaşı sonrası konjonktürün sosyal, siyasal ve iktisadî yönlerini tecrübe etmiş bir iktisatçı ve sosyal bilimcidir. 1933-1937 arasında İstanbul Üniversitesi'nde çalışan Röpke'nin Türkiye'deki akademik faaliyetlerini konu edinen pek az çalışma yapılmıştır. Bu çalışmalarda ele alınmayan Röpke konulu makaleler, gazete yazıları, Röpke'nin konferans metinleri ve çeviri makaleleri ile Röpke'ye yapılan atıflar, bu makalenin kapsamını oluşturmaktadır. Buradan hareketle Röpke'nin Türkiye yıllarındaki faaliyetlerinin dökümünü yapmak ve Türk iktisat düşüncesinde bıraktığı izlere derinlik kazandırmak amaçlanmaktadır. Sonuç olarak Röpke'nin Türk iktisat düşüncesinde kayda değer ama kısa soluklu bir yankı uyandırdığı, fakat bir geleneğin ya da düşünce çizgisinin kurucusu olmadığını söylemek mümkündür.

Anahtar Sözcükler : Wilhelm Röpke, İktisadî Liberalizm, Neoliberalizm, Türk İktisat Düşüncesi.

1. Giriş

"(...) Röpke, Türkiye'ye iltica eden Almanca konuşan iktisatçılar arasında, şüphesiz en tanınmışıydı."
(Neumark, 2017: 74)

Türkiye'de iktisat biliminin akademik mecradaki seyrine bakıldığında, öncelikle iki kurumun dikkatleri üzerine toplayacağı açıktır: İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi (İÜİF) ve Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi. Osmanlı'dan Cumhuriyet'e iktisat öğretiminde sürekliliğin izlerini barındıran bu iki kurumdan ilkinin, 1933 Üniversite Reformu'ndan ötürü özel bir önemi bulunmaktadır. Darülfünun'un kapatılması ve İstanbul Üniversitesi'nin kuruluşu ile Alman hocaların İstanbul'a davet edilmesi zamanlama açısından mühim bir örtüşmedir³. Gelen bilim insanları arasında daha sonra İÜİF'nin kuruluşunda (1936) yer alacak olan iktisatçılar⁴ da bulunmaktadır. Bu çalışmada söz konusu iktisatçılar arasından Wilhelm Röpke (1899-1966) üzerine odaklanılmaktadır.

Wilhelm Röpke (1899-1966), hem iki dünya savaşı arası dönemin hem de İkinci Dünya Savaşı sonrası konjonktürün sosyal, siyasal ve iktisadî yönlerine şahitlik etmiş bir

³ İstanbul Üniversitesinde çalışmış mülteci iktisatçı bilim insanları hakkında son 10-15 yılda yapılmış pek çok araştırma bulunmaktadır. Bunların kapsayıcı ve doyurucu bir bilgi sunması tartışmasını bir kenara bırakarak, son birkaç yılda yapılan bir "araştırma" ile "belgesel" dikkat çekmek isterim. Pelin Arslan'ın kaleme aldığı "Türkiye'ye Gelen Alman İktisatçılar..." (2022) kitabının derli toplu bir araştırma olduğu söylenebilir. Bu çalışma, hem ansiklopedik bilgiler içermekte hem de belge ve fotoğraf paylaşımlarıyla kıymetli bir belgesel niteliği taşımaktadır. Keza Çiğdem Boz'un öncülüğünde hazırlanan ve 11.11.2022'de gösterime giren "İstanbul'da İktisat" adlı belgesel, İÜİF'nin 1933-1983 dönemine ışık tutarak, mülteci hocaların bıraktığı izlere yer vermiştir (Bkz. <<https://www.fbu.edu.tr/haber/618/prof-dr-cigdem-boz-istanbul-da-iktisat-adli-belgesel-filmini-tamamladi>>, 27.10.2023). Bu katkılar, şifahi bilgilerden ve yazılı çalışmalardan beslenerek bir farkındalık oluşturma anlamında önem taşımaktadır.

⁴ Fritz Neumark (1900-1991), Gerhard Kessler (1883-1963), Alexander Rüstow (1885-1963), Wilhelm Röpke ve Alfred Isaac (1888-1956). Bunlara sonradan Röpke'nin ayrılmasıyla Avusturyalı Josef Dobretsberger (1903-1970) ve İtalyan Umberto Ricci (1879-1946) dâhil olmuştur.

iktisatçı ve sosyal bilimcidir. Dönemin sosyoekonomik ve siyasal hadiselerine sadece tanıklık etmekle kalmamış, bu sahalardaki gidişatı idrak ederek bunlara yön vermeye çalışan bir entelektüel olmuştur. Liberal iktisat ilkeleri ile toplumcu fikirleri kendine özgü bir tarzla harmanlayan Röpke, klasik liberalizmin sınırlı devlet ilkesine karşın, devlet - piyasa bağlantısında devlete düzenleyicilik işlevi yüklemiştir. İkinci Dünya Savaşı sonrası dünya düzeninin iktisadî, sosyal ve siyasal temellerinin kurgulanması ve uygulanması aşamalarında fildişi kuleye çekilen bir akademisyen olmamış, aksine olayların gidişatına fikirleri ile yön vermeye çalışan aksiyoner bir bilim insanı olarak sivrilmiştir. Röpke’nin bu yönüne, Almanya Federal Cumhuriyeti (Batı Almanya)’nin kuruluş sürecindeki ve gelişme evresindeki katkıları belirgin bir örnek teşkil etmektedir.

Öte yandan Röpke’nin Nazi karşıtı olmasından ötürü sürgüne tabi tutulduğu ve 1933’te Türkiye’ye göç ettiği bilinmektedir. İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi (İÜHF)’nde başlayan Türkiye serüveni, İÜF’nin kurucu üyeleri arasında yer alarak devam etmiş, çok geçmeden, 1937 dönem sonu itibarıyla, Türkiye’den ayrılarak Cenevre Üniversitesi’ne (İsviçre) geçmiştir. Türkçe literatürde Röpke’nin Türkiye yıllarındaki akademik faaliyetlerine temas eden çeşitli eserler bulunmaktadır. Bununla birlikte bu eserler arasında “Röpke” konulu müstakil çalışmaların sayısı ise pek azdır.

Röpke’nin Türkiye’deki faaliyetlerini konu edinen başlıca iki kapsamlı makale bulunmaktadır. Bunlardan ilki Ercan Eren’in kaleme aldığı “Avusturya İktisadından Üçüncü Yola: Türkiye Yıllarında Wilhelm Röpke” (2017) adlı eserdir. Bu çalışmada Eren (2017: 261), Röpke’nin Türkçeye çevirisi yapılan eserlerin özetini ve değerlendirmesini yapmıştır. Makalede, Röpke’nin “üçüncü yol” ve iktisadî buhranlar hakkındaki fikirleri incelenmiş, Avusturya İktisat Okulu’ndaki yerine dair değerlendirmelerde bulunulmuştur. Türkiye yıllarında Röpke’yi konu edinen diğer eser ise “Antonio Masala ve Özge Kama’ya” (2018) aittir. İngilizce olarak yayımlanan bu makalede, Röpke’nin Türkiye tecrübesine dair geniş çaplı bir incelemenin yapılmadığı belirtilerek, daha çok Türkçeye çevrilen eserleri üzerinden araştırma yapılmıştır. Röpke’nin Türk iktisatçıları üzerinde bıraktığı izlere temas edilmesi (Masala & Kama, 2018: 13-14), makalenin öne çıkan katkıları arasında yer almaktadır⁵.

Her iki çalışma, Röpke’nin Türkiye yıllarına dair aydınlatıcı bilgiler ve mühim tespitler içermektedir. Bununla birlikte Türkçe neşriyat arasında gözden kaçırılan pek çok yazının bulunduğunu söylemek mümkündür: Röpke konulu makaleler, gazete yazılarında ve dergilerde Röpke’ye yapılan atıflar, Röpke’nin konferans metinleri, çeviri makaleleri, gazete yazıları kapsamı dışında tutulmuştur. Bu da Röpke’nin entelektüel portresinin, en azından Türkiye yıllarında, eksik ve sisl kılmasına yol açmaktadır. Bu çalışmada büyük ölçüde daha önce incelenmeyen kaynaklar doğrultusunda yol kat edilmeye çalışılmıştır. Temin edilen kaynakların adet ve hacim olarak önceki çalışmalara kayda değer katkı sağlayacağı ümit edilmektedir. Bu makale ile Röpke’nin Türkiye yıllarındaki faaliyetlerinin dökümünü

⁵ Hülya Derya (2019)’nın çalışması, Röpke’nin Türkiye yıllarındaki çalışmalarını esas alması da, Röpke ve ordoliberalizm bağını detaylıca ele alışından ötürü bahse değerdir. Bu açıdan Derya (2019)’nın Röpke literatürüne kayda değer bir katkıda bulunduğu söylenebilir.

yapmak ve Türk iktisat düşüncesinde bıraktığı izlere derinlik kazandırmak amaçlanmaktadır. Böylelikle Eren (2017) ile Masala & Kama (2018)'nın çalışmalarına katkıda bulunulması hedeflenmektedir.

Bu amaç ve kapsam doğrultusunda makale, giriş ve sonuç bölümleri dışında, dört ana bölümden oluşmaktadır. İlk olarak Röpke'nin İstanbul Üniversitesi çatısı altında yaptığı faaliyetlerin dökümü ortaya koyulmuştur. Akabinde iktisat teorileri, iktisat politikaları ve iktisadî sistemler sacayağında Röpke'nin muhtelif iktisadî konular hakkında ileri sürdüğü tezlere ve benimsediği yaklaşımlara değinilmiştir. Müteakip bölümde ise Türk iktisat düşüncesinde Röpke'nin bıraktığı izler, Röpke'ye olumlu atıflarda bulunan isimler etrafında değerlendirilmiştir. Son olarak Röpke'nin fikirlerine eleştiriler yönelten zevatın görüşlerine yer verilmiştir.

2. Röpke'nin Türkiye Yılları

Röpke'nin özgeçmişine ve yaşam öyküsüne ilişkin bilgilere önceki çalışmalarda yer verildiğinden, bu başlık altında daha önce incelenmeyen kaynaklar esas alınarak Türkiye yıllarındaki faaliyetlerine değinilmiştir. Bu doğrultuda Röpke'nin İstanbul Üniversitesi'ne atandığına ilişkin bir bilgiye Cumhuriyet Gazetesi (1933a: 1)'nde rastlanmaktadır. İlgili haberde Röpke'nin I. Dünya Savaşı sonrasında Almanya'da iktisadî araştırmalarda bulunan kimseler arasında sıvırlan bir bilim insanı olduğu vurgulanmıştır. Ete (1934: 46) ise, Röpke'nin Manchester ve İstanbul Üniversitelerinden aynı zamanda davet aldığını, fakat İstanbul Üniversitesi'ni tercih ettiğini belirtmiştir. Ete, uluslararası şöhrete sahip olan Röpke'nin İstanbul Üniversitesi'ne atanmasını, Türkiye'nin kazancı olarak görmüştür.

Röpke'nin İstanbul'da çalışması, uluslararası faaliyetlerini sürdürmeye engel teşkil etmemiştir. Nitekim Cumhuriyet Gazetesi (1934a: 2)'nde yer alan bir haberde, Röpke'nin dört konferans vermek üzere Cenevre Üniversitesi'nce davet edildiği ve yakın zamanda buraya gideceği bildirilmiştir. Aynı haber ertesi gün Milliyet Gazetesi (1934a: 3) sütunlarında "Cenevrede Konferans" başlığıyla verilmiştir. Avrupa seyahatinde edindiği izlenimlerini Türkiye'ye döndükten sonra paylaşan Röpke, sömestr tatilinde bir hafta süreyle Cenevre'ye konferanslar vermek üzere gittiğini dile getirmiş, akabinde Zürih'e, Viyana'ya ve Peşte'ye uğrayarak İstanbul'a döndüğünü belirtmiştir. Bulunduğu yerlerde birçok iktisatçı ve siyasetçi ile görüşme imkânı bulduğunu ifade ederek, Avrupa genelinde, özellikle de merkezî Avrupa'da Türkiye'nin ilgiyle takip edildiğine dikkat çekmiştir. Röpke, Avrupa'nın öne çıkan ülkelerinde kargaşa ortamına tanık olan kimselerin, Türkiye'nin mevcut idaresine gıpta ettiklerini ve hayranlık duyduklarını da gözlemlemiştir. Buna ilaveten, Türkiye'deki Üniversite Reformu ile inkılaplar hakkında malumat sahibi olduğunu, hatta bu konularda makaleler yayımlandığını ifade etmiştir (Cumhuriyet Gazetesi, 1934b: 3; Akşam Gazetesi, 1934: 1).

Röpke, Türkiye'de ve uluslararası çevrelerde süregiden yoğun bir çalışma temposu içinde olmuştur. Bu kapsamda Milli Türk Talebe Birliği (MTTB)'nin düzenlediği bir etkinliğe katılımda bulunmuştur. MTTB'nin düzenlediği "köy günleri" etkinliğinde

Röpke'nin, "Köyün İktisadî ve İçtimai Ehemmiyeti" hakkında konferans vereceği ilan edilmiştir (Cumhuriyet Gazetesi, 1934c: 2; Milliyet Gazetesi, 1934b: 6). İÜHF çatısı altında çalışmalarını sürdüren Röpke, aynı fakülteye bağlı "İktisadî ve İçtimai İlimler Enstitüsü'nün" kuruluşunda da yer almıştır. Cumhuriyet Gazetesi (1934d: 2)'nde yer alan haberde, Enstitü yönetmeliğinin bakanlık makamınca onaylandığı, fakat sınavlar yaklaştığı için ilk dönem ders verilmesinden vazgeçildiği belirtilmiştir. Bununla birlikte Mayıs sonuna kadar haftada bir kez Enstitü profesörlerince konferanslar verilmesi kararlaştırılmıştır. Konferansların ilkinin 31 Mart Cumartesi günü Röpke'nin vereceği bildirilmiştir. Enstitü de aynı gün açıldığından (Cumhuriyet Gazetesi, 1934e: 2), Röpke'nin tebliği açılış konferansı niteliğindedir. Enstitü bünyesinde verilen konferans dizisine "İktisadın Bugünkü Meseleleri" adı verilmiştir. Konferans programında Röpke'nin "Modern İktisat Sisteminin Bünyesi ve Mekanizması" (18.4.1934) konulu bir sunum yapacağı belirtilmiştir (Cumhuriyet Gazetesi, 1934f: 4).

Röpke'nin adı İÜHF'nin dekan adayları arasında da geçmektedir (Cumhuriyet Gazetesi, 1934g: 2). Bununla birlikte söylentilerin iddia düzeyinde kaldığı, vuku bulmadığı bilinmektedir. Diğer taraftan İktisat ve İçtimaiyat Enstitüsü'nün 1934-1935 döneminde öğretim faaliyetine geçeceği bildirilmiş, bu çatı altında Röpke'nin "Para ve Kredi" dersini vereceği belirtilmiştir (Vakit Gazetesi, 1934: 10). Enstitü, Röpke'nin müdürlüğünde, 17 Kasım 1934'te öğretim faaliyetine başlamış ve açılış dersini "Paranın Tarihi" konusunuyla Röpke vermiştir (Zaman Gazetesi, 1934: 1, 7).

1934-1935 öğretim yılı sömestr tatilinde de Röpke'nin çeşitli konferanslar vermek üzere Avrupa seyahatine çıktığı ve sonrasında Türkiye'ye döndüğü bildirilmiştir (Kurun Gazetesi, 1935: 3). Diğer yandan Enstitünün düzenlediği konferans dizisinin, 1935-1936 öğretim yılı itibarıyla daha kapsamlı olarak, Üniversite bünyesinde devam ettirilmesi yönünde karar kılınmıştır. Rektör Cemil Bilsel'in başkanlığında tertiplenen Üniversite Konferansları'nın düzenleme kurulunda bulunan Röpke (Cumhuriyet Gazetesi, 1935a: 2), "Cihan Ekonomisinin Bünyesi" (9.4.1936) konulu tebliğiyle konferans programında da yerini almıştır (Cumhuriyet Gazetesi, 1935b: 2; Ulus Gazetesi, 1935: 3).

Röpke'nin akademik ve idarî faaliyetlerini çeşitlendiren bir diğer örnek de öğrencilerle saha ve sektör gezileri yapmasıdır. Bu kapsamda kıymet taşıyan iki etkinliğe, Cumhuriyet Gazetesi (1935c: 2; 1935d: 2) sütunlarında yer verilmiştir. Bunlardan ilki (1935c), İÜHF 2. sınıf öğrencilerinin Röpke ile birlikte Süreyya Paşa fabrikalarına giderek tetkikat yapmasıdır. Diğeri (1935d) ise, aynı öğrenci grubunun Röpke ile Yalova'ya Atatürk Çiftliğine giderek iktisadî incelemelerde bulunmasıdır. Röpke, Avrupa seyahatleri ve öğrenci gezileri dışında, meslektaşları ile beraber de gezi programı düzenlemiştir. Bu hususta dikkat çeken örneklerden biri, bayram tatilini değerlendirmek üzere planladıkları İzmir gezisi olmuştur (Cumhuriyet Gazetesi, 1937a: 2).

MTTB'nin düzenlediği bir başka etkinlikte de Röpke'nin davetli konuşmacılar arasında yer aldığı görülmektedir. Davet kapsamında İstanbul Halkevi konferans salonunda Röpke'nin Köy İktisadiyatı konusunda (27.4.1935) bir konferans vereceği belirtilmiştir

(Cumhuriyet Gazetesi, 1935e: 4). Ertesi gün söz konusu konferansın kalabalık bir kitle tarafından ilgiyle dinlendiği ifade edilmiştir (Cumhuriyet Gazetesi, 1935f: 2). Bunlara ek olarak, İktisat ve İçtimaiyat Enstitüsü bünyesinde düzenlenen "Komün Bilgileri Serbest Konferansları'nda", Röpke'nin "Şehir Nafia Müesseseleri" (25.2.1936) konulu bir konferans vereceği duyurulmuştur (Cumhuriyet Gazetesi, 1935g: 10).

Röpke, *Yücel Dergisi*'nin İstanbul Üniversitesi öğretim üyeleri ile yaptığı anketlere de katılımda bulunmuştur. Bu ankette Röpke, öğrencilik yıllarında farklı disiplinlerden dersleri takip ettiğini, çok disiplinli müktesebatın öğrenciler için yararlı olacağını, bu bağlamda İstanbul Üniversitesi Rektörlüğünce düzenlenen "Üniversite Konferansları'nın" öğrenciler için mühim bir kazanım olduğunu vurgulamıştır. Röpke, üniversitelerde aristokrasinin önemine, yetenekli ve çalışkan öğrencilerin üniversite tahsili görmesi gerektiğine dikkat çekmiş, fakat gidişatın aksi yönde olduğunu belirtmiştir. Öğrencilerin ilimden ziyade siyasetle meşgul olmalarını doğru bulmayan Röpke, bu hususta kabahati kendilerini milletin şefleri olarak takdim eden siyasetçilere yüklemiştir. Öğrencilerin siyasileşme düzeyinin arttığını, bu durumun anarşi kaynağı olarak görüldüğünü ve bu yüzden üniversitelerin aristokratik yapısını yitirmeye ve kitleler tarafından kuşatılmaya başladığını ifade etmiştir. Bu gidişatı durduracak önlemler alınmadığı takdirde bilimsel gerilemenin baş göstereceğini belirtmiştir (Röpke, 1936: 72). Röpke, bu ifadeleri İstanbul Üniversitesi için kullanılmakla beraber, tedbir alınmazsa gidişatın benzer sonuçlar doğurabileceğini ima etmiştir.

Türkiye yıllarında Röpke'yi, komşu şikâyeti meselesiyle gazete sütunlarında görmek ilgi çekicidir. Kadıköy'de Rıza Paşa'da Röpke ile beraber ikamet eden bazı Alman mülteci hocalar, karşılarında yer alan kahvehanede sürekli olarak çalan gramofondan ötürü şikâyetlerini Kadıköy Kaymakamlığı'na arz etmişlerdir. Gürültüden ötürü derslerini hazırlayamadıklarını dile getirmişler ve çalgının sürekli çalmasının önlenmesini talep etmişlerdir. Kaymakamlık makamı şikâyeti yetki alanı dışında gördüğünden Sulh Mahkemesi'ne de başvurmuşlar, oturdukları dairelere ilişkin sözleşmelerinin mahkeme kararıyla feshedilmesini talep etmişlerdir (Tan Gazetesi, 1936: 2)⁶.

Röpke'nin Türkiye'den ayrılma süreci ile ilgili gelişmeleri gazete sütunlarından takip etmek mümkündür. Bu hususta Son Telgraf Gazetesi (1937: 3)'nde, Röpke'nin Milletler Cemiyeti İktisat Encümeni Üyeliği'ne seçildiğine, ayrıca Cenevre Üniversitesi'nde İktisat kürsüsüne atandığına dikkat çekilmiştir. Bu münasebetle Röpke'nin İstanbul Üniversitesi Rektörlük makamına istifasını verdiği ve istifasının kabul edildiği bildirilmiştir. Bununla birlikte istifanın onaylanmasının Maarif Vekaleti'nin tasdikine bağlı olduğu dile

⁶ Gazete haberinde davaya mahkemece henüz bakılmadığı dile getirilmiştir (Tan Gazetesi, 1936: 2).

getirilmiştir⁷. Bu süreçte Röpke'nin ev eşyalarının pek çoğunu satışa çıkardığına şahit olunmaktadır⁸ (Cumhuriyet Gazetesi, 1937b: 8).

Röpke gibi yabancı bilim insanlarının Türkiye'den ayrılmasını bir kayıp olarak gören bazı görüşlere rastlanmaktadır. Bunlardan biri Peyami Safa'ya aittir. Safa (1937: 3), İstanbul Üniversitesi'ni Darülfünun'dan ayıran iki temel unsurun Avrupa'dan gelen yabancı profesörler ile yurt dışında üniversite öğrenimini ve/veya doktoralarını yapmış olan genç Türk doçentleri olduğunu vurgulamıştır. Şöhretli yabancı profesörlerin üniversiteden ayrılmaya başladığına dikkat çeken Safa, bu hususta Röpke'yi örnek olarak göstermiştir.

Safa'nın ilgili yazısında yabancı profesörlerin Türkiye'yi terk ettiği görüşünü, Nuri (1937)'nin tashih ettiği görülmektedir. Nuri, yabancı akademisyenlerin beş veya on senelik sözleşmelerle istihdam edildiğini belirttiikten sonra, sözleşmede üç yılı tamamlayanlara bir başka ülkede görev kabul etme hakkı tanındığını hatırlatmıştır. Bu hakka binaen, Röpke dâhil birkaç profesörün başka ülkelere gelen teklifleri kabul ederek ayrıldığını vurgulamıştır. Nuri, Türkiye'den ayrılan profesörlerin ömür boyu olmak üzere daha iyi koşullarda teklif aldıklarına da dikkat çekmiştir. Nitekim Nuri'ye göre, şartları iyileştirilmiş yeni sözleşme ile kalmak isteyen profesörlere, dışarıdaki teklifler nispetinde imkânlar sunulamamış, bu yüzden bazı profesörler Türkiye'den ayrılmışlardır (Nuri, 1937: 1).

Röpke dâhil, yabancı hocaların tenkitini yapan kimseler de bulunmaktadır. Peyami Safa, bu eleştirilerden birine (bir eğitimcinin görüşlerine)⁹ gazetede ki köşesinde yer vermiştir. Tenkitçi eğitimciye göre, özellikle Röpke gibi kısa süreli kalan yabancı hocalardan verim alınmamıştır. Talebe yetiştirmemeleri, Türkçe öğrenmemeleri, Almanca anlattıkları derslerinin süresinin uzaması ve anlaşılabilmesi, ders işlenişi esnasında yapılan çevirilerin kötü olması ve bazılarının yetenekli doçentleri yanlarında tutmaması gibi sebeplerden ötürü yabancı hocalardan yeterince yararlanılmamıştır. Bu hükümlere bütünüyle katılmaktan uzak duran Safa, eğitimdeki sorunlara ilkokuldan üniversiteye

⁷ Röpke'nin "Güzel Türkiye'den ve Üniversiteden ayrılacağım için çok müteessirim..." demesine yer verilerek, derslerini hemen bırakmayacağı ve sınavları yapacağı belirtilmiş, yaz tatilinde Türkiye'den ayrılacağı ifade edilmiştir (Son Telgraf Gazetesi, 1937: 3). Bir başka yazıda Röpke (1950b: 22), Türkiye için "ailemle beraber hayatımın en mesut birkaç yılını geçirdiğim güzel memleket" ifadesini kullanarak tekrar ziyaret etme arzusunun dile getirmiştir. Ergin (1966: 8) ise, Röpke için "Marmara kıyılarının güzelliğine hayrandı" demiştir. Bu latif ifadelerin aksine işaret eden satırlara Neumark (2017: 75)'ta rastlanmaktadır. Neumark, İstanbul'dan Cenevre'ye giden Röpke'nin pek mutlu olduğunu belirtmiş, onun Orta Avrupa iklimine ve yaşam tarzına duyduğu hasreti vurgulamıştır. Öyle ki Neumark, Röpke'nin zaman zaman İstanbul'un "sürekli mavi göğüne" kendine özgü bir tarzda küfredtiğini dile getirmiştir. Bu ifadeler gösteriyor ki, insan hâletiruhiyesine ve muhatabına göre memnuniyetini, hoşnutsuzluğunu ve huzursuzluğunu dile getirebilmektedir. Bunları cımbızla seçerek şahısları değerlendirme veya ölçüsüzce övmeye ve yerme fikirlerine itibar edilmemesi gerektiğini düşünüyorum.

⁸ Yatak odası takımı, gramofon ve plak dolabı, dikiş masası, komodin, tuvalet masası, tuvalet takımı, masa ve dört iskemle, çocuk okuma masası, çocuk karyolası, oyuncaklar ve sobalar gibi eşyalar bu cümledendir. Bunları görmek isteyenlerin her gün 17-19 saatleri arasında Röpke'nin Kadıköy, Mühürdar 93'te yer alan dairesini ziyaret edebileceği bildirilmiştir (Cumhuriyet Gazetesi, 1937b: 8).

⁹ Eğitimcinin adı ve soyadı ilgili gazete yazısında belirtilmemiştir.

uzanan bütüncül bakış açısıyla yaklaşmaya çalışmış, oluşturulacak uzmanlar heyetiyle sorunlara çözüm yolları üretilebileceğini düşünmüştür (Safa, 1939: 3).

Röpke'nin Türkiye'den ayrılması, Türkiye'deki öğrencileri, meslektaşları ve dostları ile irtibatının bütünüyle kopmasına yol açmamıştır. Türkiye'deki çeşitli gazetelere ve dergilere¹⁰ gönderdiği yazılar bunun bariz birer göstergeleridir. Ayrıca öğrencileri ve meslektaşları ile Avrupa'da çeşitli vesilelerle görüşmüştür. İstanbul Üniversitesi'nde aynı kürsüde çalıştığı, derslerini ve eserlerini Türkçeye çeviren Muhlis Ete ile de birçok kez görüştüğü anlaşılmaktadır. Nitekim Ete (1966: 2), Cenevre'ye yolu düştüğünde Röpke'yi evinde ziyaret ettiğini belirtmiştir. Ete, üç yıl önceki son görüşmelerinde, davet edildiği takdirde Röpke'nin birkaç konferans vermek üzere Türkiye'ye gelme arzusunu dile getirmiştir. Bununla birlikte Röpke, 12 Şubat 1966'da enfarktüs sebebiyle Cenevre'deki evinde vefat ettiğinden¹¹, bu ziyaret vaki olmamıştır.

3. Teori, Politika ve Sistem Sacayağında Röpke'nin İktisadî Fikirleri

İktisadın temel sorunlarına ilişkin Röpke'nin kaleme aldığı yazılarda iktisadî liberalizmin izlerini güçlü bir biçimde görmek mümkündür. Liberal dünya görüşüyle çeşitli meseleleri analiz eden ve çözüm önerileri geliştiren Röpke, gidişatın faşist ve kolektivist bir düzene kaymasını arzulamadığı gibi, bunun zararlarına da kendi yaklaşımıyla dikkat çekmiştir. Diğer taraftan Röpke, klasik liberalizmin I. Dünya Savaşı öncesinde uygulamadaki başarısızlıklarına değinerek, liberalizmin mevcut koşulları dikkate alarak yenilenmesi (neoliberalizm) gerekliliğini vurgulamıştır. Konjonktür dalgaları, Büyük Buhran (1929), Beveridge Raporu, enflasyon, işsizlik, Marshall Planı, uluslararası ticaret, dünya ekonomisi, nüfus artışı, kentleşme ve mülkiyet konularına dair görüşlerinde, bu kanaati doğrulayan açık veya örtülü değerlendirmeleri bulunmaktadır.

3.1. Büyük Buhran, Beveridge Raporu ve Marshall Planı

Bu değerlendirmeler arasında göze çarpan hususlardan ilki, Büyük Buhran (1929) ve konjonktür dalgaları hakkındadır. Röpke (1934b: 49)¹²'ye göre Büyük Buhran, esas itibarıyla konjonktürel bir buhran türüdür. Buhranın hemen öncesinde, dünyada kredi hacminin genişlemesi ve aşırı yatırımların oluşturduğu ortam, buhranı kaçınılmaz kılmıştır. Bu bağlamda Röpke (1934e: 31), ABD'nde 1926-1929 arasında yaşanan kredi enflasyonunun¹³, krizin dünyaya yayılmasında etkili olduğunu öne sürmüştür. Üstelik

¹⁰ Kurucu müdürü olduğu "İktisat ve İçtimaiyat Enstitüsü'nün" 20. Yıldönümü için bir kutlama yazısı göndermesi, bu açıdan iyi bir örnek teşkil etmektedir (İktisat Fakültesi İçtimaiyat Enstitüsü Hakkında, 1955: 31). Bir diğer örnek ise, Türkiye İktisat Mecmuası'ndan gelen davete icabet ederek makale göndermesidir. Bu makalede Röpke (1950b: 22), Türkiye'de son birkaç yıldır liberal fikirlerin tesiriyle geçirilen dönüşümlerden duyduğu memnuniyeti de dile getirmiştir.

¹¹ Ergin (1966: 1)'e göre İÜİF, Röpke'nin vefat haberini TRT'den 18 Şubat 1966'da kuruma iletilen bilgi sayesinde öğrenmiştir.

¹² Bu yazı dizisinin ikincisi olan "Inflation ve Deflation Arasında II" (Röpke, 1934c) da temin edilmiş, fakat yararlanılmamıştır.

¹³ Kredi enflasyonu ile ölçsüz parasal genişleme politikası kastedilmektedir (Belda, 1972: 129).

buhranın ilk dönemlerinde kredi enflasyonu politikasına yeniden başvurulması, krizin derinlik kazanmasına sebebiyet vermiştir.

Röpke (1934d: 52-54), Büyük Buhran'ın nedenleri arasında talep eksikliğine işaret etmekle beraber, bu tezi tatmin edici bulmamıştır. Keynes'e de atıfta bulunarak¹⁴ yatırımlara aktarılamayan tasarrufların iktisadî durgunluğa yol açtığını düşünmüştür. Röpke, bir başka yerde, Büyük Buhran'ın sanayileşmiş ülkelerde vuku bulan deflasyon olgusundan kaynaklandığını belirtmiştir. Banka işlemlerinde banka hesaplarının daralması şeklinde beliren buhranın yoğunluk kazandığını dile getirmiştir. Buhran ortamından çıkış için kredi genişlemesi politikasını önermiş, bu siyasetin etkili olabilmesi için ise uluslararası ticaretin serbestleşmesine duyulan ihtiyacı vurgulamıştır (Akşam Gazetesi, 1933: 10; Cumhuriyet Gazetesi, 1933b: 2).

Buhran ortamında müteşebbislerin kredi talebiyle yatırımlara girişmesinin zorluğuna değinen Röpke, kredi genişlemesi siyasetine devletin yön vermesi gerektiğinin altını çizmiştir (Röpke, 1934e: 30-31). Bahis konusu politikanın daha çok ABD, İngiltere, Fransa ve Almanya gibi sanayileşmiş ülkeleri ilgilendirdiğini, Türkiye için bu politikayı öneremeyeceğini ifade etmiştir (Röpke, 1934b: 47). Kısacası Röpke (1934a: 35-36)'ye göre, modern banka sisteminin esasları incelenmeden kapitalizmin dinamik kuvvetinin anlaşılması mümkün değildir. Bu yüzden buhranın çıkış kaynağı noktasında kapitalizmi doğrudan sorumlu tutan bir yaklaşımı isabetli bulmamıştır.

Röpke'nin irdelediği iktisadî mevzulardan biri de Beveridge Raporu (1942)'dur. Sosyal sigortalar politikası hakkında Sir William Beveridge (1879-1963)'ın politika reçetelerine karşı eleştirel yaklaşımı, Röpke'nin iktisadî düşünce çizgisinde istikrarlı bir yol tuttuğunun emaresi olarak görülebilir. Bu yol, düzgün işleyen piyasa ekonomisidir. Fındıkoğlu (1945b: 2), Röpke'nin Beveridge Raporu'na dair fikirlerini aktarmıştır. Röpke'ye göre plan, zorunlu sigorta sistemine ve ağır vergilere dayanmaktadır. Bu haliyle masrafları artıracak, girişim gücünü aksatacak ve üretimi azaltacaktır. Halkın tümünü refaha eriştirmek veya onları azamî yoksulluktan kurtarmak için mükelleflere ağır vergi yükü yüklenmesi ve sermayenin azalması bunda başat rol oynayacaktır. Neticede plan, hedeflerinin aksine refahı olumsuz yönde etkileyerek yoksulluğu artıracak, böylelikle önlemek istediği proleterleşmenin de ziyadeleşmesine yol açacaktır. Bu sebeptendir ki Belda (1969: 41), Röpke'nin Beveridge Raporu'nu enflasyonu göz ardı eden tam istihdam politikası kapsamına alarak eleştirdiğine dikkat çekmiştir.

Röpke'nin II. Dünya Savaşı sonrasında ilgilendiği konular arasında "Marshall Planı" (Avrupa Kalkınma Programı, 1948) da bulunmaktadır. Plan kapsamında sunulan kaynakların isabetliliği ve verimliliği ile ilgili değerlendirmelerde bulunmuş, ayrıca programın iktisadî sistemlere ilişkin yönlendirici içeriği hakkında görüşlerini beyan etmiştir.

¹⁴ Röpke, buhrandan çıkış için önerdiği politikalarla Keynes'e yakın düşmektedir. Bunları Keynes'in Genel Teorisi'nden önce geliştirdiğine dikkat edilmelidir. Röpke, sonraki çalışmalarında ise Keynes'e karşı çoğunlukla eleştirel bir tavır takınmıştır (Eren, 2017: 265).

Bu bağlamda Röpke (1950a: 5), Avrupa'da dönemin serbestleşme politikaları ile Marshall Planı'na dâhil olan ülkeler arasındaki çok taraflı takas anlaşmalarının yapıldığına dikkat çekmiştir. Bu politikanın temel hedefleri millî kolektivizmi sonlandırmak, döviz sınırlamalarını kaldırmak ve bütün paraların birbirleriyle değişimini sağlamaktır. Röpke, hedeflere ulaşabilmek için millî kolektivizme, gizli enflasyona ve tam istihdam sistemine veda edilmesi gerekliliğini dile getirmiştir. Röpke'nin dillendirdiği hususların aksine, tam istihdam politikası izlendiğinden enflasyonun tehlikeli bir hal alması kaçınılmaz olacaktır. Röpke'ye göre yüksek enflasyon kronik bir vaziyet alırsa, millî kolektivizme giden eğilimler güçlenecektir.

3.2. Dünya Ekonomisi ve Uluslararası İktisadî İlişkiler

Röpke'nin Marshall Planı ile bağ kurduğu konular arasında ödemeler bilançosu açığı sorunları da bulunmaktadır. Bu konu, Röpke'nin uluslararası iktisadî ilişkilere bakış açısını anlama noktasından önem taşımaktadır. Fakat bu hususa değinmeden önce Röpke'nin "dünya ekonomisi" hakkındaki görüşlerine ana hatlarıyla yer vermek gerekmektedir. Röpke (1937: 290)'ye göre dünya ekonomisi, birbirlerine sınırları bulunan devletler arasındaki iktisadî ilişkilere bağlıdır. Nakliye ve muhafaza (depolama) tekniklerinin gelişmesiyle ulaşım masraflarının azalması, uluslararası iktisadî ilişkilerin dünya ekonomisi ilişkilerine dönüşmesine yol açmıştır.

Röpke'ye göre herhangi bir ülke, bir malı bizim onu üretebileceğimizden daha ucuza arz ediyorsa, bu malın üretimi ile uğraşılmamalıdır. Bunun yerine o ürün, yabancı ülkeye göre daha üstün olan yerli ürünle satın alınmalıdır (Röpke, 1937: 293). Bu yaklaşımıyla Röpke'nin karşılaştırmalı üstünlükler teorisini isabetli bulduğu söylenebilir. Uluslararası iş bölümüne göre dış ticareti açıklayan Röpke, dış ticaret fazlası elde etme hususunda merkantilist düşüncenin kusurlarını göstermeye çalışmıştır.

Röpke, korumacı politikaların ülkeler arasındaki ticarî ilişkilere zarar vereceğini ve refahın azalacağını ileri sürmektedir (Röpke, 1937: 295). Bu doğrultuda lüksle mücadeleyi, korumacı politikalara örnek göstermiştir. Lüks malların bürokratlarca tespiti yapılarak bunların ithalinden vazgeçilmesi, Röpke'ye göre keyfi bir politikadır ve vatandaşların seçim olanaklarını kısıtlamaktadır. Lüks malların ithalini sınırlandırma politikası, vatandaşları tasarruf yapmaya yönlendirmede başarılı olmayacaktır. Tüketiciler arzuladıkları lüks malları satın alamazlarsa, daha az çalışacaklar ve vakitlerini serbestçe geçirme lüksünü tercih edeceklerdir. Bu lüks ise hiç şüphesiz daha zararlıdır. Röpke'ye göre lüksle mücadelenin neticesi, yoksulluktan başka bir şey değildir (Röpke, 1949b: 17-19).

Röpke, karşılaştırmalı üstünlükler teorisinin siyasî çıkarımlarına da ihtiyatlı yaklaşmıştır. Türkiye gibi ülkelerde ithalatın sorun teşkil etmeyeceği dönemler olsa da, dengesiz bir ithalat politikasının zamanla millî üretimi sekteye uğratabileceği ihtimaline dikkat çekmiştir. Bu sebeple hükûmetlerin ithalatı sınırlandırması söz konusu olabilmektedir. Röpke'nin devlet müdahalelerine bütünüyle karşı olmadığı açıktır. Burada

müdahalede bulunulacak alanların etraflıca araştırılması ve fayda-zarar analizinin yapılması önem arz etmektedir (Röpke, 1937: 295-296).

Röpke (1953a: 32-33)’ye göre ödemeler bilançosu açığı, iktisat okulları arasındaki tartışmalarda öne çıkan sorunlardan biridir. Döviz kontrolü ve Amerikan yardımı ile ödemeler bilançosu açığının kapatılması düşüncesinin Avrupa’da yaygın bir hâl aldığı dile getiren Röpke, iktisadî açıdan bu düşüncenin zararlı ve tehlikeli olduğunu belirtmiştir. Bu bağlamda Marshall Planı kapsamında sunulan olanaklardan yararlanabilmek için, ödemeler bilançosu açığı veren bir ülke olma ölçütünü eleştirmiştir. Açığın azaltılabilmesi için iktisadîlikten uzak projeler de dâhil olmak üzere her türlü yollara başvurulmasını eleştiren Röpke, Marshall Planı’nın başarısının bu türden projelere bağlanmasını doğru bulmamıştır. Buna karşın Röpke (1953a: 40), ödemeler bilançosu sorunlarının giderilmesinde başlıca bir yol olarak, ulusal para biriminin diğer para birimleriyle serbestçe çevrilebilir (konvertibl) hale getirilmesini önermiştir. Bu açıdan döviz kontrolünün kaldırılmasını önemli görmüş, fakat sadece bu politikayla bir iyileşmenin olmayacağını belirtmiştir. Bu doğrultuda, enflasyonist bir ortamın olmamasını ve gerçekçi bir döviz kurunun varlığını ön şartlar arasında saymıştır.

Röpke’nin dış yardımlardan ziyade, piyasa ekonomisine işlerlik kazandıracak iktisat politikalarına önem verdiği açıktır. Bu bağlamda enflasyonist politikaların piyasa ekonomisini baskıladığını düşünmektedir. Sürekli ve yüksek enflasyon, Röpke’de bütün kötülüklerin membaı gibidir. Nitekim Ritenour (2016: 198) de bu noktanın önemini vurgulamıştır. Röpke (1955: 2), sürekli enflasyonu marazî (hastalıklı) bir vaka olarak nitelendirmiş, marazın hükümetlerin tam istihdam politikası ısrarından kaynakladığına dikkat çekmiştir.

Şu hâlde Röpke, hükümetlerin uğraştığı en mühim iktisadî sorunlardan sürekli enflasyona ve ödemeler bilançosu açıklarına temas etmiş bulunmaktadır. Bu sorunların kaynağına inmeye çalışan Röpke, sermaye sektörünün yanlış sevk ve idare edilmesine dikkat çekmiştir. Bu kapsamda iki meselenin önemi üzerinde durmuştur. Bunlardan ilki, devlet bütçelerine çok yüksek yatırım tahsisatı konulması, diğeri ise yatırım alanlarının yanlış seçilmesidir. Yatırımlar için gerekli kaynakların temininde, kredi yaratılması ve malî yollardan zorunlu finansman seçenekleri üzerinde duran Röpke, bu iki yoldan beslenilerek yapılan yatırımların tehlikeli bir ölçüsüzlüğe sebebiyet verdiğini ileri sürmüştür (Röpke, 1952: 355-356). Bu doğrultuda Röpke, devlet bütçesinden sağlanan destekle piyasaların canlandırılmasını “malî sosyalizm” olarak nitelendirirken, yatırımların kredilerle finanse edilmesini ise “ucuz para politikası” ve “tam istihdam” politikası belirtileri arasında zikretmiştir (Röpke, 1953b: 1). Neticede Röpke, söz konusu politikalarla oluşan toplam tüketim ve yatırım düzeyinin, ekonomilerin üretim gücünü aşarak içerde enflasyona, dışarda ise ödemeler bilançosu açıklarına yol açtığını vurgulamıştır (Röpke: 1952: 358).

3.3. Kentleşme ve Mülkiyet Sorunu

Röpke'nin ilgilendiği konular arasında kentleşme, mülkiyet ve sosyoekonomik durum arasındaki ilişkiler de bulunmaktadır. Bu konulara alaka duymasında, iktisadî ve siyasî rejimin kolektivist ve faşist düzenlere evrilmemesi arzusunun etkisi vardır. Nitekim Röpke (1950b: 26)'ye göre "Medeniyetimizin bekası veya izmihlâli proleterleşme hareketinin akıbetine bağlıdır". Bu bağlamda Röpke'nin liberal düzeni sürdürülebilir kılmak için fikirler ileri sürdüğüne şahitlik edilmektedir.

Yaşam üzerinde ağır yük oluşturan temerküz, şehirleşme, kitleleşme ve proleterleşme gibi meseleleri idrak etmede aydınların yeteneksiz olduğunu belirten Röpke, bu gidişata katılmayanların "romantik" olarak etiketlenmesini kaygı verici bir husus olarak görmüştür (Röpke, 1950b: 22-23). Bu hususa binaen Röpke; işçiler, işverenler, memurlar ve esnaf arasındaki çıkar çatışmalarını ortadan kaldıracak bir sosyal reform ihtiyacını vurgulamıştır. Reform programı doğrultusunda, köylü ve işçi kesimlerinin küçük ve orta büyüklükte mülkiyete sahip olabileceği bir düzenin tesisine öncelik vermiştir (Ergin, 1966: 1).

Röpke (1947: 3-6)'ye göre, mülkiyetin yeniden tesisi ve düzenlenmesi fikri, hatalarında ısrar eden sosyalistleri hoşnut etmeyecektir. Hâlbuki bu fikrin eyleme dönüşmesi bir devrim niteliği taşıyacaktır. Bu fikri önemli kılan noktalardan biri, mülkiyetin belli ellerde toplanmasının (merkezileşme) önünü alma zaruretidir. Mülkiyetin yaygınlaşmasını esas alan Röpke (1947: 5), "büyük mülkiyet sahiplerinin gerici hükümleri ile mülkiyetsizlerin devrimci delilleri arasında orta nokta bulmanın" önemini vurgulamıştır. Büyük mülkiyetler elde etmeyi sınırlandırmak için birtakım önlemlerin alınması gerekmektedir. Bunun için tekellere, para değerinin dalgalanmasına ve mülkiyetin belli ellerde toplanmasına imkân verilmemelidir. Diğer taraftan Röpke, mülkiyetsizleri proleter hayat tarzından kurtarmak için sunulacak mülkiyetin türü ve kapsamı hakkında somut açıklamalara ihtiyaç bulunduğunu belirtmiştir (Röpke, 1947: 3-6).

Bu hususta Röpke (1947: 6), özellikle gayrimenkul mülkiyetinin önemini vurgulamıştır. Sanayi işçilerinin müstakil esnafa dönüşemeyeceği bir ortamda, işgücü piyasalarının olumsuz etkilerinden, ücretlerin ve fiyatların olumsuz seyrinden insanları koruyabilmek için, bu kesimlerin konuta ve bir parça toprak mülkiyetine sahip olması önem arz etmektedir. Böylece işçiler, vakitlerinin bir bölümünü toprak üzerinde üretim faaliyetine ayırarak zorunlu ihtiyaçlarından bazılarını sağlama olanağına erişebileceklerdir.

Bahçeli evler tarzındaki mülkiyet düzeni, çok çocuklu aileler için de elverişli hayat imkânları sunmaktadır. Bu düzende çocuklar, aile için bir yük olarak görülmeyecektir. Sanayileşme ile şehirlerin büyümesi, bu şehirlerde yaşayan insanların konut ihtiyacının uygun koşullarda sağlanmasını gerektirmektedir. Geçim şartlarının zorlaştığı büyükşehirlerde insanların evlenmekten ve çocuk sahibi olmaktan kaçınabileceğine dikkat çeken Röpke, bahçeli evlerin söz konusu soruna bir ölçüde çare olabileceğini ima etmiştir (Röpke, 1948: 235-236).

Modern büyükşehirlerin aslında ciddi olumsuzlukları beraberinde getirdiğine işaret eden Röpke (1948: 236), büyükşehirlerin gelişmesinden gurur duyulmasını ise sapıklık olarak nitelmiştir. Röpke'ye göre büyükşehirler, hastalık içeren bir yozlaşmanın izlerini taşımaktadır. Bu yerlerde tekeli eğilimler güçlenerek merkezileşmeye yol açmaktadır. Kitleleşme ile kültürel sığılaşma şehirlerin kimliğini erozyona uğratmakta ve proleterleşme baş göstermektedir (Röpke, 1948: 236). Bu suretle şehir planlamasının sosyoekonomik boyutlarına ve önemine değinen Röpke, kontrol edilemeyen genişlemenin ve yanlış planlamanın ulaşımda zaman kayıplarına, araçlar için park yeri sorunlarına, gürültü ve çevre kirliliği artışına yol açabileceğine dikkat çekmiştir (Röpke, 1949a: 7-8). Söz konusu olumsuz etkilere maruz kalmamak için, şehirlerin yaklaşık 50.000 - 60.000 civarında nüfusu olması gerektiğini belirten Röpke, bunun üzerine taşan nüfus artışının zararlı olacağını öne sürmüştür. Buna riayet edildiği takdirde, şehirlerin kültürel ve tarihî dokusu muhafaza edilebilecek, sıhhatli ve yönetilebilir şehirler var olacaktır (Röpke, 1948: 237).

Şehir planlaması yapılırken bu hususlara dikkat edilmesi gerektiğini dile getiren Röpke, hâlihazırda bu yönde politikaların tatbikine çalışıldığını İngiltere örneğiyle açıklamıştır. Savaş esnasında şehirlerin bombardımana tutulması ile oluşan tehlikeli manzaralara dikkat çeken Röpke, büyükşehirlerde çok katlı konutlarda oturanların tavanları başlarına yıkılarak felaketi ileri derecede yaşadıklarını, bahçeli banliyö evlerinin ise kolayca onarılabilirliğini vurgulamıştır. Bunun için büyükşehir oluşumunun önüne geçilmesini, toplumsal açıdan üzerinde ciddiyle durulması gereken bir mesele olarak görmüştür. Bu doğrultuda öncelikle büyükşehirlerde evlerin ve sanayi kuruluşlarının birbiri üzerine yığılması önlenmeli, sonrasında imkânlar ölçüsünce her aile için bahçeli ev düşüncesi uygulamaya geçirilmelidir (Röpke, 1949a: 6).

3.4. Röpke ve İktisadî Sistemler

Röpke'nin kuramsal ve siyasal çizgisine temel teşkil eden liberal dünya görüşü, izaha muhtaç konular arasında bulunmaktadır. Bununla birlikte, bu başlık altında yapılan değerlendirmenin etraflı bir araştırmanın çıktısı olmaktan ziyade, daha önce incelenmemiş kaynaklardan Türk iktisat düşüncesine yansıyan fikirleri esas aldığını hatırlatmak gerekmektedir. İktisadî sistemler bahsinde Röpke (1934a: 28), temel bir hakikati göz önünde bulundurma zaruretine dikkat çekmiştir. Bu hakikat, insan ihtiyaçlarının sınırsız olması ve bu ihtiyaçların tatmini için kullanılabilir kaynakların sınırlı oluşudur. Bu bağlamda bir seçim yapma ve ihtiyaçları sınırlandırma zorunluluğu ortaya çıkmaktadır.

Röpke, bugünkü iktisat sisteminin piyasa mekanizmasına dayandığını ve hürriyet ile düzenin birlikteliğinden oluşan bir terkip olduğunu belirtmiştir. Bununla birlikte hürriyet, düzen ve gelişme sentezi de, Röpke'ye göre mükemmellikten uzaktır (Röpke, 1934a: 34). Röpke, sistemler bahsinde bir taraftan iktisadî liberalizmin ana damar olduğuna vurgu yapmakta, diğer taraftan mevcut liberal sistemin değişen koşullara uyum sağlamada başarısız kaldığına dikkat çekmektedir. Bu noktada sistemlerin tarihsel evrimini ana hatlarıyla irdelemiştir. Röpke'ye göre çağın sorunlarına cevaplar üretemeyen eski sistemler bulunmaktadır. Bunları "iktisadî romantizm" kapsamına alarak eleştirmektedir.

Röpke'ye göre iktisadî romantizm, liberalizm öncesi iktisadî düzenlere dönüş özlemidir. Daha kapsamlı bir tanımla iktisadî romantizm, makineleşme olgusundan ve hayatın kolektif bir hâl almasından rahatsız olan kimselerin, tabiata daha yakın ve daha bireyci iktisat düzenine dönüşü tasavvur etmeleridir. Röpke, günümüzde artık liberal düzenin de geride kaldığını vurgulamış, dolayısıyla bu rejime dönüşü tasavvur ve tahayyül edenlerin de bir tür iktisadî romantizme kapılmış olduklarını ima etmiştir. Avrupa'da liberal kapitalizmin etkili olduğu dönemlerde liberalizmin kazanımlarına işaret eden Röpke, bu dönemde oluşan refahın denizaşırı ülkelerin istismarı ile mümkün olduğunu belirtmiştir. Röpke'ye göre Avrupa emperyalizminin menfaatlerini ilim diye savunan çevreler, I. Dünya Savaşı'ndan sonra dünyanın iktisadî yapısında meydana gelen en büyük değişimi göz ardı etmişlerdir. Söz konusu değişim, zayıf devletlerin artık güçlüler karşısında sömürü aracı olmama çabalarıdır (Nabi, 1936b: 3).

Sosyal boyutları göz ardı eden liberalizmin bireyleri ayrıştırarak kitleleştirdiğine dikkat çeken Röpke, bireylerin bilinçli bir şekilde kimliğinin eritildiği totaliter rejimlerin sakıncalarına da temas etmiştir. Bununla birlikte Röpke'nin temel meselesi kitleleşme olgusudur. Kitle kavramı ile eğitimsiz, kültürsüz, köksüz, ilkel hislere bağlı halk tabakası kastedilmektedir. Ayrıştırılan bireyler, kiteselleştirme yoluyla kendilerine sunulanı kabul etmektedirler. Röpke'ye göre liberalizm ve rasyonalizm, ahlakî ve kültürel değerleri göz ardı ederek hasta toplumların oluşumuna yol açmaktadır (Derya, 2019: 172). Bu doğrultuda insanlığın organik bağları çözülmüş ve şekilsiz bir kitle haline gelmesinde, birçok manevî ve ruhî sebeplerle birlikte liberalizmin de payının bulunduğunu vurgulamıştır (Süreyya, 1940: 3). Bu durum, hastalığın tedavisinde farklı arayışlara, hususiyile nasyonal sosyalizm ve komünizm gibi zıt kutuplara yönelmeye zemin hazırlamaktadır (Derya, 2019: 172).

Röpke'ye göre serbest piyasa kapitalizmi, düzgün işleyen piyasa mekanizmasından ibarettir (Röpke, 1934a: 36). Bununla birlikte "bir şey haddini aşarsa, zıddına inkılap eder" düsturunca, piyasa ekonomisi de bir düzene tabi tutulmadan kendi akışına bırakılırsa, kendi kendini tüketen bir sürece girecektir (Belda, 1972: 122-123). Bunun için devletin düzenleyici ve kural ihdas edici olarak varlığına ihtiyaç bulunmaktadır. Nitekim Röpke, rekabeti sınırlandıran tekellerle mücadele edebilmek için güçlü bir devletin varlığını elzem görmüştür (Röpke, 1934a: 34). Kapitalizm, şu haliyle düzgün işleyen piyasa mekanizmasından farklılaşmaktadır. Öyle ki, Röpke'ye göre kapitalizm, hükümet - iş dünyası ilişkisi ve müdahalelerin iç içe geçmesiyle karakterize edilen bir devlet korporatizmine dönüşmüştür (Ritenour, 2016: 193).

İktisadî müdahaleciliğin lüzumunu ve kapsamını sorgulayan Röpke, piyasanın işleyişini bozan unsurların giderilmesi noktasında devlet müdahalelerinin önemine işaret etmiştir. Üstelik devletin sanayi dallarında da bizzat düzenleyici ve girişimci olarak hareket etmesinin kapitalizme zıt bir durum teşkil etmediğini dile getirmiştir. Bu noktada devletin piyasa iktisadını planlı bir iktisat sistemi ile değiştirmemesini şart koşmaktadır. Röpke'ye göre bu meselenin çözüm yolu ülkelere göre farklılık arz etmektedir. Neticede devlet

müdahalelerinin ilgili ülkeler için faydalı olup olmayacağı, ehliyetli ve başarılı devlet adamlarının kurduğu hükümetlere bağlıdır¹⁵ (Röpke, 1934a: 37-38).

Piyasa - devlet ve birey - devlet ilişkilerinde farklı ideolojilerin ve farklı ülkelerin kendine özgü koşullarının bireyi ve piyasayı hiçe saydığı veya baskıladığı sistemler de bulunmaktadır. Röpke'nin devlet müdahalelerinde zamana ve zemine göre farklılıkların bulunabileceğine işaret etme nedenlerinden biri, bu nokta olsa gerektir. Bu bağlamda devlet müdahalelerinde ölçünün kaçırılması, iki farklı kutba, faşizme ve komünizme giden yolları kolaylamaktadır.

Röpke'nin faşizme ve faşist iktisat politikalarına yaklaşımı ilgi çekicidir. Faşist iktisadın propagandalar yoluyla kapitalizme umut verici bir alternatif olarak sunulmasını, merak uyandırıcı bir inceleme konusu olarak görmüştür. Faşist iktisadın uygulamada ve teoride yeni olan hiçbir şey getirmediğini ileri süren Röpke, kapitalizmin mevcut haliyle savunulamaz olduğunu belirtse de, faşist iktisadın mevcut sisteme alternatif olamayacağını vurgulamıştır (Röpke, 1935b: 85, 100). Şu halde Röpke, faşizmi, serbest piyasa ve komünizm arasında bir üçüncü yol olarak görmemiştir. İktisadî akıl yürütmede doğru yolun ulus ile değil, insan eylemi ile başladığını savunan Röpke, doğru sosyal politikanın da toplumun bireysel ruhlardan oluştuğu fikrini esas almakla başlayabileceğini ileri sürmüştür. Bireysel ruhu göz ardı eden faşizm, devlet putperestliğine yönelmekte ve böylece sosyalizmin yakın kuzeni olmaktadır (Ritenour, 2016: 194).

Röpke'ye göre sosyalizm, sanayi işçilerinden değil, entelektüel ve akademik proleterlerin gayretleriyle doğmuştur. Bu durumu Röpke, en büyük toplumsal tehlike olarak görmekte ve buna müdahale edilme gerekliliğine dikkat çekmektedir (Röpke, 1962: 2). Bu bağlamda Röpke, kapitalist sistemde sefaletin nedenini bazı sermayedarlara yüklememekte, aksine diğer bir kısım insanların sermayeden yoksun olarak proleterleşmesini sorunun kaynağı olarak görmektedir. İnsanların bir kısmının, geçmişte özel mülkiyeti esas olarak devlete ve derebeylerine karşı iktisadî bağımlılıklarını kırdıklarını hatırlatarak (Süreyya, 1940: 3) serbest piyasa kapitalizminin faziletlerine göndermede bulunmuştur.

Şu halde Röpke'nin arzuladığı iktisadî sistem tasavvurunu ortaya koymak gerekmektedir. Röpke totalitarizm ile saf liberalizm arasında bir üçüncü yol arayışı içerisindedir. Bu yol insanların ezeli tabiat ve mahiyetini dikkate almalı, bu itibarla hürriyeti, adaleti ve insan haysiyetini esas alan bir iktisadî düzene sevk etmelidir (Süreyya, 1940: 3). Üçüncü yol arayışı Röpke'yi özgün kılan hususlardan biridir. Bu doğrultuda Röpke, klasiklerin laissez-faire politikasının yanı sıra komünist planlamanın da insanlığa faydalı olmayacağı kanaatini paylaşmıştır. Bu noktada Röpke'nin tavrı belirginleşmektedir (Ergin, 1966: 1):

¹⁵ Piyasanın sıhhatli işleyişini bozan unsurların giderilmesi noktasında devlet müdahalelerini gerekli bulan Röpke, bu hususta Türkiye'nin mevcut hükümetini başarılı gördüğünü belirtmiştir (Röpke, 1934a: 38).

"Hakikatlere makyaj yapan ve insanları siyasî taassubun pençesine düşüren 'izm'lerden ekonomiyi kurtarmak lazımdır. Siyasî baskı yaparak ve kuvvet kullanarak piyasa ekonomisinin kanunlarını tabii seyrinden ayırmak sevdasından vazgeçmeliyiz."

Röpke'nin uygulamada kapitalizmi de kusursuz görmediği, saf liberalizm anlayışına da mesafeli durduğu anlaşılmaktadır. Liberal düşüncede Ludwig von Mises (1881-1973)'ten farklı görüşlere sahip olması, bu duruma örnek olarak gösterilebilir. Nitekim Eren (2021: 123), Mont Pelerin Cemiyeti'nin 1953'deki toplantısında Mises'in Röpke gibi iktisatçıları, devlete pozitif rol yüklemeleri ve gelir dağılımının önemine dikkat çekmelerinden ötürü, sosyalist düşüncenin etkisi altında kalmakla, hatta sosyalist olmakla eleştirdiğine dikkat çekmiştir. Bu ifadeler, Röpke'nin neoliberalizm anlayışının cemiyetin diğer üyelerinden farklılaştığını göstermektedir.

4. Türk İktisat Düşüncesinde Röpke'den İzler

Türkiye'deki iktisat politikalarının yönüne ve seyrine Röpke'nin tesirlerde bulunduğunu söylemek güçtür. Liberal bir iktisatçı olarak dönemin Türkiye'sinde politik karar birimleri üzerinde etki kurma potansiyeli ilk bakışta düşük görünmektedir. Böyle de olsa Röpke, Türkiye'nin şartlarını göz önünde bulundurarak devlet müdahalesine bütünüyle olumsuz yaklaşmamıştır. Siyasî düzlemde olmasa da Türk iktisat düşüncesinde Röpke'nin iz bıraktığı söylenebilir. Öyle ki Süreyya (1940: 3), Röpke için, "...ince zekâsıyla, kuvvetli görüşleri ve bilhassa terkib ve tahlil kudretiyle, kendisini tanıttırıp sevdirmişti" demiştir. Kalıcı bir iz bırakmamakla beraber Röpke'nin iktisadî fikirlerini benimseyen ve Röpke'ye olumlu atıflarda bulunan akademi içinden ve dışından pek çok kimse bulunmaktadır. Bunlardan tespit edilebilenlere, atıf konusu bağlamında aşağıdaki satırlarda işaret edilmiştir.

Masala & Kama (2018: 14-15), Röpke'nin pek çok eserini Türkçeye çeviren Mehmet Muhlis Ete (1904-1975) ile Ömer Celal Sarc (1901-1988)'ı, iz bırakma noktasında odak noktasına almışlardır. Bu kapsamda Ete'yi Demokrat Parti'deki bakanlıkları döneminde piyasa ekonomisine yakın bir isim olarak gördüklerini dile getirirler de, Röpke'nin liberal çizgisinden uzakta kaldığını ifade etmişlerdir. Röpke - Sarc bağlantısında ise Sarc'ın Röpke ile zıt kutuplarda yer aldığını ve Türkiye'nin şartları gereğince devlet müdahalelerini gerekli gördüğünü dile getirmişlerdir.

Alexander Rüstow (1885-1963)'un Türk iktisat düşüncesinde Weber - Rüstow - Ülgener çizgisinin kurucu ismi olduğunu göz önünde bulundurarak, Rüstow - Röpke etkileşimine de temas etmek gerekmektedir. Bu hususta Eren (2021: 161-162), Röpke'nin Üçüncü Yol ve Sosyal Piyasa Ekonomisi düşüncesine dikkat çekerek, Röpke ile Rüstow'un 1933-1937 arasında İstanbul Üniversitesi çalışmış olmalarını, ilgili konuda etkileşime zemin hazırlayıcı bir husus olarak görmüştür. Söz konusu etkileşime Masala & Kama (2018: 26-28) da geniş yer ayırmışlar ve Türkiye yıllarında meslektaş ve komşu olarak etkileşimin güçlendiğini ileri sürmüşlerdir. Ete (1966: 2) ise, İstanbul yıllarında Röpke'nin Rüstow'dan

ilham alarak “Büyük Triloji” olarak adlandırılan “Çağımızın Toplum Krizi”, “Civitas Humana” ve “Uluslararası Düzen” eserlerini kaleme aldığını belirtmiştir.

Mustafa Şevki Bilge (1915-2004), Türkiye’de tarımdan sanayiye yönelen işgücünün makul ve sıhhatli bir şehir yapısı içinde yaşamını sürdürebilmesi için, Röpke’nin bahçeli evler edindirme önerisine sıcak bakan bürokratlar arasındadır. Bilge, “Garip Yiğit” olarak nitelendirdiği Türk işgücünün, bu şartlar altında sanayi işçisi ve şehir sakini olabileceğini belirtmiştir. Bunun için Bilge, nüfus artışını göz önünde bulundurarak etkili bir iskân politikasına duyulan ihtiyacı dile getirmiştir (Bilge, 1946: 4).

Röpke’nin fikirlerine mülkiyet konusu bağlamında olumlu atıflarda bulunan isimler arasında Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu (1901-1974) ve Mehmet Eröz (1930-1986) de bulunmaktadır. Fındıkoğlu (1945a: 2), mülkiyetin yayılımının gerekliliği noktasında Röpke’ye atıfta bulunarak, onun Bacon’dan mülhem mülkiyetin “gübre gibi etrafa yayılmazsa işe yaramaz” tespitini vurgulamıştır. Eröz (2014: 292) ise, servetin ve mülkiyetin belli ellerde toplanmaması için maliye politikalarına başvurulduğunu belirtmiş, artan oranlı vergilerle, veraset ve intikal vergileri yoluyla bu hedefe ulaşılmaya çalışıldığını dile getirmiştir. Bu tür devlet müdahalelerinde ölçünün kaçırılmaması noktasında ise Röpke’ye (kıymetli iktisatçı nitelemesiyle) atıfta bulunmuştur. Ölçsüzlük, bireysel mülkiyetlerin bir iki nesil içerisinde kaybolma tehlikesine yol açabilmektedir. Keza Eröz, acele toprak reformları ile geniş halk kesimini mülk sahibi yapma hedefinin ters işleyerek milletin tümünü mülksüz hale getirebileceğine ve kolektif mülkiyetin belirmesine zemin hazırlayacağına dikkat çekmiştir. Eröz’ün söz konusu kanaate varmasında Röpke’nin tesiri bulunduğu söylenebilir.

Nadir Nadi (1908-1991), Röpke’nin mülkiyet konusundaki fikirlerini benimseyen bir tavırdan ziyade fikirlerini aktaran bir yazı kaleme almıştır. Röpke’ye göre bir şehrin nüfus yoğunluğu belli bir düzeyi aşınca, o şehrin ve ülkenin toplumsal yapısı istikrarsızlığa sürüklenmektedir. Bu durumda toplumsal düzeni korumak için sahte araçlara başvurulması söz konusu olabilmektedir. Açıkça ifade etmemekle beraber, Röpke’nin korumaya çalıştığı düzen hürriyet ve demokrasidir. Büyük halk kitlelerinin gittikçe proleterleşmesi ve kozmopolitleşmesi, netice olarak devlet kapitalizmine ve dolayısıyla da diktatörlüğe kapı aralamaktadır. Bu gidişatın önünü alabilmek için ülkeler, geçici ve sahte yollara başvurmak yerine, her vatandaşı mülk sahibi yapacak çözüm yolları üzerine eğilmelidir. Bu da ancak şehirlere bir sınır çekmekle mümkün olacaktır (Nadi, 1944: 1, 3).

Röpke’nin bilim anlayışını benimseyen bir iktisatçı olarak Sabri Ülgener (1911-1983) dikkat çekmektedir. “Bilim, İdeoloji ve Marksizm” adlı makalesinde Ülgener, bilimin doğrudan uluslara, sınıflara veya çeşitli şahıslara ve zümrelere fayda sağlamasını beklemenin kusurlu bir anlayışı olduğunu vurgularken Röpke’ye atıfta bulunmuştur (Ülgener, 1976: 1-2). Sayar (2007: 252-253) ise, Röpke’nin “Ekonomi İlminin Tekâmül Tarihi” adlı eserinin başlangıç bölümünde yer alan ifadelere dikkat çekerek, Ülgener’in pozitif - normatif iktisat ayırımına varmasında bu ifadelerin dolaylı tesirine işaret etmiştir.

Sayar'a göre Ülgener, Röpke'nin çıktığı kıvılcımın tesiriyle iktisadî apolitik boyutuyla kavramıştır.

Vedat Nedim Tör (1897-1985), Muhlis Ete dışında Röpke'nin vefatını müteakip anma yazısı kaleme alan bir diğer isimdir. Kadro Hareketi'nin öncülerinden olan Tör'ün Röpke'yi anması ayrı bir önem taşımaktadır. Tör (1966: 6), Röpke'nin vefatını "İnsanlık, büyük kafalarından birini daha kaybetti..." ifadesiyle dile getirmiştir. Tör'e göre Röpke, "çeşitli milletlerden binlerce genci aydınlatan yüksek cevherli bir kafa"dır. Röpke'nin dört yıl boyunca Türkiye'de çalışmasını bir mutluluk kaynağı olarak görmüştür¹⁶. Keza Röpke için İstanbul Üniversitesi'nin bir "anma günü" tertiplemesinin ve "anma kitabı" yayımlanmasının hoş ve yerinde bir tavır olacağını vurgulamıştır. Neticede Tör, Röpke'nin liberal fikirlerini benimseme ve/veya eleştirme yerine, sadece onun bilim insanlığına ve entelektüelliğine vurgu yapmakla yetinmiştir.

Röpke'den en fazla etkilenen ve/veya Röpke'ye çok sayıda olumlu atıflarda bulunan iki isimden ilki Vehbi Belda (1911-1985)'dir, diğeri ise Feridun Ergin (1917-2008)'dir¹⁷. Ergin (1973: 808)'e göre Röpke, 20. yüzyılın ilk yarısında iz bırakmış bir Alman iktisatçısıdır ve "modern liberalizmin en popüler ve parlak temsilcisidir." Keza Ergin (1966: 1) Röpke için, "çağdaş iktisat düzeninin ve toplum bünyesinin en güzel tahlillerini ona borçlu bulunmaktayız" demiştir. Röpke'nin Ergin üzerindeki etkilerini, Ergin'in Röpke atıflarından takip etmek mümkündür. İncelenen kaynaklar kapsamında atıf konuları şunlardan ibarettir¹⁸:

- Millî geliri hesaplamının zorluğu, bununla birlikte ülkelerin iktisadî bilançosu hakkında bilgi edinebilmek için söz konusu hesaplamının önemine yapılan vurgu (Ergin, 1947a: 2),
- Eksik bilgi sorunu ve hatalarda ısrar etmenin iktisadî sorunları derinleştirilmesi... Bu yüzden devletin ekonomiye müdahalelerinde kapsamın genişlemesi ve özel girişimlerin yapması gereken alanlara müdahil olması (Ergin, 1947b: 2),
- Devletçilik eleştirisi (Ergin, 1948a),
- 20. yüzyılda din, bilim ve siyaset ticaret araçlarına dönüştüğünden, bu dönemin "frenlenemeyen ihtiraslar çağı" olarak nitelendirilmesi (Ergin, 1948b: 2),
- Gazetecilerin topluma karşı sorumluluklarını yerine getirmede süreklilik gösterememesi ve buna yol açan bazı sebepler (Ergin, 1948c: 2),

¹⁶ Tör (1966: 6), ilgili yazısında, mülteci bilim insanlarının kıymetinin yeterince bilinmediğine dikkat çekmiş, bu zevatın Türkiye'de kalması için gerekli çabanın gösterilmediğini ileri sürmüştür. Ayrıca Röpke örneği üzerinden bu isimlere en azından birer fahri doktora verilmesi düşüncesini dile getirerek, ilgilileri kadirşinas bir tavır sergilemeye davet etmiştir.

¹⁷ Akkurt (2005: 324-326), Ergin'in antikapitalist duruşunun sıradan bir Keynesyen iktisatçılıkla sınırlı olduğunu belirtmiştir. Bunda L. von Mises ve W. Röpke gibi iki liberal iktisatçının entelektüel tesirleriyle Ergin'in iktisadî düşüncesine etkisi bulunduğu söylenebilir. Bunlardan Mises'in bıraktığı izlerin daha fazla olduğunu belirten Akkurt, "Keynesçiliği, Cumhuriyet ve Atatürk sempatisi ve minnettarlığı" gibi sebeplerden ötürü Ergin'in liberal bir düşünür olarak nitelendirilemeyeceğini ifade etmiştir.

¹⁸ Bununla birlikte Röpke tesirinin sadece buradaki atıflardan ibaret olmadığını vurgulamak gerekmektedir.

- Sanayileşme öncesi iktisadî yapısı ve işgücü itibarıyla tarımın merkezî önem taşıdığı ülkelerde, sanayileşmenin finansmanı için ziraî üreticilerin refahına önem verilmesi gerekliliği (Ergin, 1949a: 2),
- King Kanunu'na örnek (Ergin, 1949b: 2).

Röpke'nin Belda üzerindeki etkisine ise Masala & Kama (2018: 14), Belda'nın "Röpke Keynes'e Karşı" adlı eserine bir dipnotla atıfta bulunarak dikkat çekmişlerdir. Buna ek olarak Belda (1969: 4)'nın Röpke'nin eşi "Eva Röpke" ile mektuplaşması, Röpke'nin Belda üzerindeki tesirini teyit eden güçlü bir örnektir. Ayrıca Belda, Röpke merkezli "Röpke Keynes'e Karşı" (1969) ve "Milletlerin Yaşantısını Değiştiren İktisatçılar..." (1972) başlıklı kitaplar kaleme almıştır. Bu eserlerde Belda'nın, Röpke'nin fikirlerini benimseyen bir yaklaşım sergilediğini söylemek mümkündür¹⁹.

5. Röpke Fikriyatına Eleştiriler

Röpke'nin Türk iktisat düşüncesinde kalıcı izler bırakmadığını ileri sürmek mümkündür. Bunda içsel ve dışsal sebeplerin birlikteliği etkili olmuştur. İçsel sebepler hususunda Sayar (2007: 73), Röpke'de liberal çizginin baskın oluşuna ve devletçiliği ihmal etmesine dikkat çekmiştir. Eren (2017: 300-301) ise, Röpke'nin Türkiye'nin devletçilik çizgisi ile uyumlayan duruşu nedeniyle pek bir iz bırakmadığını belirtmiştir. Yine Sayar (2007: 113), İÜİF'nde "Umumî İktisat Teorisi" kürsüsünde Röpke ile başlayan, Dobretsberger ile devam eden ve Ricci ile zirveye ulaşan bir Neoklasik çizginin varlığına işaret etmiştir. Bununla birlikte kürsüdeki hocaların uzun soluklu mesaide bulunmamasından ötürü, Neoklasik çizginin o dönemde ancak silik bir iz bıraktığına temas etmiştir.

İçsel sebeplere ilaveten, birbiriyle yakından alakalı iki dışsal faktör de Röpke'nin Türk iktisat düşüncesindeki tesir alanını zayıflatmaktadır. Bunlardan ilki, iktisadî liberalizmin dünyada iktisat politikalarına nüfuz edebilme olanağıdır. Kabaca 1929 - 1980 dönemi iktisadî koşullarının bu tesire imkân vermediğini söylemek mümkündür. Diğeri ise, iktisadî liberalizmin öncü iktisatçılarının iktisat politikalarına ve uluslararası iktisadî örgütlere tesir edebilme düzeyidir. Bu hususta Ludwig von Mises, Lionel Robbins (1898-1984), Friedrich von Hayek (1899-1992) ve Milton Friedman (1912-2006) gibi iktisatçıların baskın şahsiyetler olması, Röpke'nin geri planda kalmasına yol açmış gibidir²⁰. Bilhassa 1980 sonrasında neoliberalizm, Hayek ve Friedman'ın katkılarıyla ivmelenirken bu isimlerin öne çıkması kaçınılmaz olmuştur. Bu noktada Röpke'nin söz konusu iktisatçılardan önce vefat etmesi (1966) de dikkate alınmalıdır. Bu ifadelerle Röpke'nin

¹⁹ Vehbi Belda'nın Röpke ile bağı, muhtelif iktisat düşünürleri ve iktisadî konular hakkında ileri sürdüğü fikirleri ayrı bir çalışmada ele alınmayı hak edecek boyuttadır. Bu sebeple bu makalede Röpke-Belda ilişkisi detaylı bir biçimde analiz edilmemiştir.

²⁰ Bahsedilen iktisatçıların neşrettikleri eserlerin derinliklerini ve etkilerini değerlendirme dışında tuttuğumu belirtmek isterim.

uluslararası arenada etkisiz olduğunu göstermekten çok, zikredilen isimlere nispetle arka planda kaldığına dikkat çekilmektedir.

Röpke çizgisi veya geleneği oluşmaması bir yana, Röpke'nin liberalizme yeni bir soluk getirme çabalarının da Türkiye'de kayda değer bir kabul bulmadığı, üstelik bu fikirlerle eleştiriler getiren kimselerin bulunduğu görülmektedir²¹. Bu hususta Yaşar Nabi [Nayır, 1908-1991], Kerim Sadi (1900-1977), İlhan Selçuk (1925-2010), Çetin Altan (1927-2015) ve Gerhard Kessler (1883-1963)'in değerlendirmeleri dikkat çekicidir.

Nabi (1936a: 113), Röpke'nin iktisadî liberalizm anlayışını öz olarak değerlendirmiş, Büyük Buhran'dan sonra liberal iktisatçıların çoğunun yeni şartlara uyum sağlayarak liberalizmi diri tutabilmenin yollarını aradıklarını kaydetmiştir. Bununla birlikte Nabi (1936a: 113)'ye göre kusurları liberalizmin iç dinamiklerinde aramaktan ziyade, sosyalist müdahaleciliğin liberal düzene dâhil edilmesine bağlayan iktisatçılar da bulunmaktadır. Bu iktisatçılar öncelikle serbest rekabet anlayışının liberal iktisada her hâlükârda yeniden kazandırılması gerektiğini düşünmektedirler. Bunlardan biri de Röpke'dir.

Nabi (1936b: 3), Röpke'nin Türkiye'de uygulanan iktisat politikalarını "iktisadî milliyetçilik" olarak tasnif ederek kusurlar yüklemesini eleştirmiştir. Röpke'ye göre iktisadî milliyetçilik, duygusallıktan beslenerek gelişme göstermiştir. Türkiye, İran ve Doğu'daki diğer devletleri bu kapsamda ele alan Röpke, millî hisleri uyanan bu ülkelerde, Avrupa emperyalizmine karşı koyabilmede iktisadî milliyetçiliğin elzem görüldüğüne dikkat çekmiştir. Millî hislerle insanlarda heyecan duygusu teşvik edilse de Röpke, iktisadî milliyetçiliğin kusurlu olduğunu ve önemli fedakârlıklar gerektirdiğini ifade etmiştir. Ayrıca bu tür eğilimlerin hiçbir zaman başarı getirmeyeceğini belirtmiştir.

Röpke'nin ilmî açıklama getirme iddiasında bulunmasına rağmen gerçeklikten uzaklaştığını ileri süren Nabi, Türkiye'nin bekâ meselesi olarak gördüğü iktisadî milliyetçiliği, Röpke'nin "duygusallık" olarak nitelendirmesini doğru bulmamıştır. Nabi'ye göre bu nitelendirme, hakikatten kopma ya da kasıtlı bir iftira ile alakalıdır. Hâlbuki Türkiye, kuruluşu itibarıyla liberal rejimi uygulamış, fakat iç ve dış koşullar gereğince ülkenin refahını artırma yolu olarak korumacı tedbirlere yönelmiştir. Nabi, Röpke'nin Türkiye'de çalışan bir akademisyen olarak yurtdışında Türkiye'nin iktisat politikalarını duygusallık ve mantıksızla itham edişini de eleştirmiştir. Keza Nabi, Röpke'nin mutaassıp liberal ekole bağlı²² bir iktisatçı olduğundan Almanya'daki kürsüsünden ayrıldığını ifade etmiştir. Son tahlilde Nabi, Röpke'nin Türkün millî izzetinefsini kıracak yazılar yazmaması ve Türkiye'nin iktisadî rejimini mantıksızlıkla itham etmemesi gerektiğini vurgulamıştır (Nabi, 1936b: 7). "Bizi hakikî hüviyetimizle tanımayan, hakikatleri olduğu gibi görmemekte ısrar eden garp münevverlerine rastlamak gündelik hâdiselerdendir" diyen Nabi (1936a: 115),

²¹ Bununla birlikte Eren (2017: 301), 1980'ler itibarıyla liberalizmin yeniden güç kazanması, sosyal piyasa ekonomisine yönelik ilgi artışı ve Türkiye'de çalışmış olmasının da etkileriyle Röpke'nin fikirlerine duyulan alakanın arttığını vurgulamıştır.

²² Ete (1966: 2)'ye göre Röpke liberalizmde aşırılığa kaçmış, bu bağlamda Ortak Pazar kurumundan hoşlanmadığı gibi, bunun zararlı olacağını ileri sürmüştür.

Röpke’nin İÜİF’nde çalışıyor olmasını eleştirmiştir. Duygusal ve kusurlu bir iktisadî sisteme saplanmış olmakla itham ettiği ülkeler arasında Türkiye’yi de sayan Röpke’nin, Türkiye’de çalışmasını çelişkili bulmuştur.

Nabi’nin Röpke’ye dair olumsuz fikirlerinin aksine delalet eden görüşleri yine Röpke’de buluyoruz. Nabi’nin mezkûr yazılarından kısa bir süre önce, Röpke’nin Türkiye ekonomisine ve Kemalizm’e övgü yüklü değerlendirmelerini Viyana’da verdiği bir konferans metninden çıkarsamak mümkündür. Bu tebliğde Röpke (1935a: 4), ortaçağ muhafazakârlığına bağlı olarak gördüğü ve atalete düştüğünü sandığı bir ülkenin, tüm dünyayı şaşkınlığa uğratacak şekilde sağlam duruşuna ve bilinçli politikalarla geçmişini tasfiye ettiğine dikkat çekmiştir. Akabinde Batılılaşma ve sanayileşme ile Türkiye’de umulmadık hakiki bir devrim yapıldığını belirten Röpke, Türkiye’yi şekil ve istikamet vermeyi bilen bir idarecinin yönettiğini vurgulamıştır. Türkiye’nin planlı sanayileşme türlerine yöneldiğini belirten Röpke, Avrupa ülkelerinin yüz yıldan fazla bir zaman içinde erişebildikleri gelişmeyi, Türkiye’nin daha zor koşullar altında ve çökmüş bir geçmişin kalıntıları arasından çıkarak başarabildiğini ileri sürmüştür. Bu doğrultuda kültürel modernleşme ile eşanlı olarak yürütülen iktisadî modernleşme ve kurumsal yeniden yapılanma ile ulaşılan gelişmeleri gözlemek kadar ilginç bir olayın tasavvur edilemeyeceğini vurgulamıştır (Röpke, 1935a: 4).

Röpke’ye göre Kemalist hükümetin yüksek amaçları arasında, ülkenin dışarıda kaybettiği şeyleri içeride tekrar kazanmak için yurdun güçlerini dışarıya yaymak değil, aksine Anadolu anavatanında güçlendirmek ve biriktirmek bulunmaktadır. Türkiye’nin iktisadî yapısının ziraata dayalı olduğunu belirten Röpke, iklim ve bitki örtüsü çeşitliliğinden ötürü her türlü ürünün yetiştiğini söylemiştir. Kemalist hükümetin ormancılık işlerine çekidüzen verdiğini, böylelikle Anadolu ormanlarının tahrip edilmesinin önlendiğini dile getirmiştir. Olumsuz koşulların varlığını ihmal etmemekle birlikte, Türkiye’nin tarım, hayvancılık, ormancılık ve madencilik açısından dünyanın mühim ülkelerinden birisi olduğuna dikkat çeken Röpke, Kemalist hükümetin bu alanlarda uygulayacağı politikalarla başarıya ulaşabileceğini belirtmiştir (Röpke, 1935a: 4).

Röpke’nin liberal fikirlerini eleştiren isimlerden biri de Kerim Sadi’dir²³. Sadi, Röpke’nin “Ekonomi İlminin Tekâmül Tarihi” adlı eserinin başlangıç kısmında yer alan “hiçbir ilim burjuva ilmi yahut proleter ilmi olamaz” fikrini değerlendirmiştir. Bu fikri eleştiren Sadi, sınıflı toplum yapısında sınıfsal olmayan ve egemen sınıfın hayatî ihtiyacından doğmayan sosyal bilginin var olamayacağını ifade etmiştir. Keza kapitalizmin sınıf ayrımı üzerine bina edildiğini, böyle bir toplumsal yapıda sınıf mücadelesinin de üstünde olan mutlak bir ilim anlayışı iddiasını eleştirmiştir. Bu iddiayı garip bulan ve abidevi

²³ Meriç (2005: 254), Kerim Sadi’yi “Türk sosyalizminin Plehanov”u olarak nitelemiştir. Meriç’e göre Sadi, “bir düşünce dünyasını [sosyalizmi] yarım asır dev omuzlarında taşı”mıştır. Sadi için, kıvrak zekâsıyla Fransız, derin tecrübesiyle Alman, diyalektik usulü kullanışıyla Grek, mütevazı ve çelebi tavırlarıyla tam bir Osmanlı yakıştırmaları yapmıştır. Sadi (1936a: 16)’nin Röpke’yi nitelendirışı de ilgi çekicidir: “Yolunu şaşırın Avrupa’ya karşı, Loti’nin Kubbeler ve minareler beldesi’ne sığınan ve Avrupa’nın uğradığı ahlâksal ve fikrî harabî karşısında tüyleri kırılsın...Röpke...”.

bir yalan olarak nitelendiren Sadi, bunların sadece Röpke'ye özgü olmadığını, her anti-Marksist profesörün dilindeki nakarat olduğunu ifade etmiştir. Nitekim Röpke'ye göre Marksizm'i ilmi sosyalizm olarak nitelendirmek yanlıştır. Marksizm, ancak din mahiyetinde bir kurtuluş inancına karşılık gelmektedir. Keza Röpke, ilmi sosyalizmin ilmi temellerinin zayıf olduğunu ileri sürmüştür (Sadi, 1936a: 16).

Sadi (1936b: 16), Röpke'ye göre Marksizm'in iflas ettiğini, kuramsal olarak yararlanılabilecek bir şey kalmadığını aktarmıştır. Yine Röpke, Marksizm'den beslenerek dünyanın değişebileceği fikrini reddetmiştir. Röpke'in tezlerinin hilafına Sadi, insanlığın sosyalizme itibar ettiğini ifade etmiş, Marksizm'in 20. yüzyıl başlarında dahi karşısına çıkan engelleri kuramsal olarak aştığını iddia etmiştir. O tarihlerde Marksizm'in akademik çevrelerde daha çok tartışma konusu olduğunu ve geniş halk kitleleri arasında hızlı bir yayılım gösterdiğini belirtmiştir. Bu münasebetle dünyanın Marksizm aracılığıyla değişiminin mümkün olduğunu vurgulamıştır²⁴.

Çetin Altan, Röpke'nin anti-sosyalist görüşlerini eleştiren isimler arasında yer almaktadır. Röpke'nin "Zamanımızın Buhranı" adlı kitabından aktarılan "Sosyalizmin Antisosyal Karakteri" makalesini değerlendiren Altan (1962: 2), söz konusu yazının bilimsel bir inceleme olmaktan çok, egemen sınıfın savunusu niteliğinde olduğunu belirtmiştir. Sosyalizmin hayal olmaktan öte bir musibet olduğunu ileri süren Röpke'nin, Darwin - Spencer çizgisinde tezini evrimci düşünceye dayandıran ve Nazizm'in fikri temellerini atan Nietzsche'ye dayandırmasını sorunlu bulmuştur²⁵. Toplumcu eğilimlerin güçlendiğini dile getiren Altan, ülkelerin bütünüyle sosyalizme geçmemekle beraber refahın tabana yayılmasında sosyal politikaların önemini kabul ettiklerini vurgulamıştır. Burjuvazinin milyarlarca insanı iki yüz yıldır açlığa mahkûm ederek gücünü pekiştirdiğine dikkat çeken Altan, Röpke'nin bu hakikati görmezden gelerek sosyalizmin uygulamadaki eşitsizliğine odaklanmayı tercih ettiğini belirtmiştir. Bu noktaya dikkat çekmek için meşhur bir âlim olmaya gerek olmadığını dile getiren Altan, burjuvazisi dahi oluşmayan ülkelerin durumunun ve akıbetinin asıl sorun olduğunu ifade etmiştir. Neticede Altan, Röpke'nin tezlerinin bilindik olduğunu ve yeni fikirler getirmede zayıf kaldığını ileri sürmüştür (Altan, 1962: 2).

Röpke'nin sosyalizme dair fikirlerini isabetli bulmayan yazarlardan bir diğeri de İlhan Selçuk'tur. Selçuk, Röpke'nin "Sosyalizmin Antisosyal Karakteri" başlıklı makalesini temel alarak, Röpke'nin fikirlerini tarihin akışına zıt bir çizginin [kapitalizmin] sözcüsü olduğundan zayıf bulmuştur. Dahası Selçuk, Röpke'nin yazısını bilimsel esaslara dayandırmaktan ziyade ahlâkî değerlerle ele aldığını belirtmiş, bu haliyle nesnelikten

²⁴ Sadi (1936c: 3), "Mukaddes Ordugâh" adlı eserinin henüz giriş satırlarında, İstanbul Üniversitesi'ni ideolojik açıdan kinayeli bir dille Haçlı Ordularının (ehl-i salip) ordugâhına benzetmekte ve bu haliyle Marksizm'e karşı topyekûn bir mücadele verildiğini iddia etmektedir. Yine Sadi (1936c: 6), sosyalizme giden yolları kapatmak için, işçilerin bahçeli evler siyasetiyle mülk sahibi yapılmasını, pre-kapitalist dönemi çağrıştıran gerici bir politika önerisi olarak nitelendirmiştir.

²⁵ Bu minvalde Altan (1962: 2)'in ileri sürdüğü "toplum hiçbir zaman daha kötüye gitmez" tezinin, tarih felsefesi bağlamında tartışmalı ve kusurlu olduğu söyleneelmektedir.

uzaklaştığına dikkat çekmiş ve bir tür propaganda yazısı kaleme aldığını iddia etmiştir (Selçuk, 1962: 2).

İstanbul Üniversitesi'nden mesai arkadaşı olan Gerhard Kessler ise Röpke'yi Beveridge Raporu ile ilgili fikirlerinden ötürü eleştirmiştir. Kessler'e göre Beveridge Raporu, tek vergi koymakta ve böylece sosyal sigorta işini basitleştirmektedir. Vergileri tekleştirilmesinin önemine dikkat çeken Kessler, raporun artan oranlı vergi fikrinden beslenerek geliştirildiğini belirtmiştir. Röpke'nin proleterleşmenin ve yoksulluğun artışı tezi karşısında Kessler, bu fikrin iktisadî liberalizmin dünya görüşüne dayandığını, savaş ortamında halen bu eski fikri esas almanın anlaşılabilir olmadığını vurgulamıştır. Hâlbuki İngiltere'de çalışma iktidarında olmayanların, işsizlerin, yaşlıların, dul ve çocukların bakımı ve iâşe masrafları üstlenilmiştir. Bu alandaki genişletici politikalar, girişimi sekteye uğratmak ve üretimi azaltmaktan ziyade bunları teşvik edici mahiyet taşıyacaktır. Kessler'e göre Röpke gibi engin bilgi birikimine sahip bir iktisatçının, bu noktadan habersiz görünmesi hayret uyandırıcı bir husustur (Fındıkoğlu, 1945b: 2).

6. Sonuç

"Röpke büyük okuyucu kütlelerini etkilememiş, geniş halk tabakalarını heyecandırmamıştır... Halk tabakalarını değil, milletleri idare edenleri etkilemiştir."
(Belda, 1972: 117).

Wilhelm Röpke, II. Dünya Savaşı sonrasında Batı blokunda iktisadî ve siyasî düzeni inşa eden çevreler, fikirleriyle tesir eden sosyal bilimciler arasında yer almaktadır. Aynı şekilde Röpke'nin II. Dünya Savaşı sonrasında Federal Almanya Cumhuriyeti'nin sosyoekonomik gelişmesine katkıları bulunduğunu da söylemek mümkündür. Buradan tashihe açık şöyle bir çıkarımda bulunulabilir: Röpke, doğrudan siyasete girmeyi tercih etmeyen, fakat fikirleriyle siyasî ve iktisadî karar organlarına tesir etmeye çalışan bir Avrupa entelektüelidir. Türkiye'ye gelmek istemesinde söz konusu vasfı ile Türkiye'nin iktisat politikalarına katkılarda bulunma arzusu etkili olmuş olabilir. Bununla birlikte Röpke'nin dünya görüşü karşısında, Türkiye'nin tarihî-kültürel mirası ve iktisadî yapısı, Röpke - Türkiye uyumunu uzun soluklu kılmamıştır.

Röpke'nin Türkiye serüveni 1933 - 1937 arasına denk gelmektedir. Bu devrede üstlendiği idarî görevler, verdiği dersler ve neşrettiği bilimsel eserler dışında Röpke'nin, ulusal ve uluslararası düzeyde pek çok faaliyete katılımında bulunduğu görülmektedir. Mülteci iktisatçılar arasında Türkiye'de kısa süreli çalışmış biri olmasına rağmen, söz konusu faaliyetleriyle üniversiteden ve üniversite dışından bürokratlar, akademisyenler ve aydınlar üzerinde izler bırakmıştır.

Röpke'nin, bu makalede değerlendirilen yazılarına bakıldığında, iktisat teorisi, iktisat politikası ve iktisadî sistemler sacayağında ahenkli bir yol izlediği söylenebilmektedir. Bu itibarla benimsediği liberal dünya görüşüyle tutarlı bir yaklaşım sergilemektedir. Hükümetlerin tam istihdam hedefi doğrultusunda sürekli enflasyona göz yuman

politikalarını eleştiren Röpke, bu hususta ölçüsüz ve verimsiz yatırımlara girişilmesine, bunlara uygun kredi olanakları sunulmasına karşı çıkmaktadır. İşsizliğin azaltılması ve refahın tabana yayılması gerekçesiyle devletin ekonomide ağırlığını artırmasının, umulanın aksine, olumsuz sonuçlara yol açacağını dile getirmiştir. Bu bağlamda kronik enflasyonun belli çevrelere yarayacağını, sermayenin temerküzüne kapı aralayarak tekelleşme eğilimlerini güçlendireceğini ifade etmiştir. Böylece II. Dünya Savaşı sonrası düzende tasfiyesi hedeflenen proleterleşmenin kuvvetleneceğini belirtmiştir. Merkezîleşme ve kitleleşme hadiselerinin faşizme veya komünizme giden yolları kolaylaştıracağını ileri süren Röpke, bu gidişatın önünü alabilmek için politika önerileri geliştirmiştir. İşçilerin bahçeli evler yoluyla mülk sahibi yapılması önerisi, söz konusu politika reçeteleri arasında dikkat çekmektedir. De facto kapitalizmin yabancılaşma ve kitleleşme olgularını beslemesi, mülkiyet yaklaşımının sorgulanmasını ve iskân politikasının tanzimini gerektirmektedir. Bu yolla Röpke, insan - insan ve insan - devlet ilişkilerine uzun soluklu ama nispi bir güven, huzur ve istikrar ortamı kazandırma gayreti sergilemektedir. Bu açıdan Röpke'nin "üçüncü yol" arayışı, söz konusu fikri çabalarının bir terim altında iktisadi sistem anlayışına dönüşmüş hali gibidir.

Röpke fikriyatında iktisadi liberalizmin "klasik" türü, mevcut sosyoekonomik ve siyasal koşulları açıklamada ve bu koşulların doğurduğu sorunları çözebilmede yetersiz kalmaktadır. Bu sebeple Röpke, çağın şartlarını ve meselelerini hesaba katarak liberalizmin yenilenmesi (neoliberalizm) lüzumunu dile getirmektedir. Yenilenme ameliyesi, bir benzetmeyle, Lakatos'un metodolojik yaklaşımında katı çekirdeği değil, koruyucu kuşağı esas almaktadır. Böyle de olsa Röpke'nin iktisadi liberalizme "kural koyucu, düzenleyici ve denetleyici" olarak devleti davet ettiği aşikârdır. Dahası Röpke, iktisadi liberalizm noktasında zaman ve mekân farklılıklarını da gözlemlemektedir. Sözgelimi Türkiye'nin iktisat politikalarına rehber olacak kitabî bir liberalizm önermemektedir. Ülkelerin sosyoekonomik yapısını, uluslararası iktisadi ve siyasî konjonktürü dikkate alarak iktisadi korumacılığa ve müdahalecilığe de açık kapı bırakmıştır. Bu hususta Röpke'nin ölçüsüzlüğe, verimsiz yatırımlara ve devlet müdahalelerinin sürekliliğine sıcak bakmadığını söylemek mümkündür. Bu şartlarda Röpke'nin apriori liberalizm yanlısı bir sosyal bilimci olduğunu ileri sürmek güçtür.

Röpke'nin, genelde iktisadi sistemlere yaklaşımı, özelde ise iktisadi liberalizm anlayışı ve politika önerilerinin Türk iktisat düşüncesinde yankı uyandırdığı görülmektedir. Nitekim Röpke'nin çeşitli konularda ileri sürdüğü görüşler tepkisiz kalmamış, olumlu ve olumsuz atıflara konu olmuştur. Bütünüyle olmasa da, hususi konularda Röpke'ye olumlu atıflarda bulunan isimler arasında Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu, Mehmet Eröz, Mustafa Şevki Bilge, Mehmet Muhlis Ete, Sabri Ülgener, Feridun Ergin ve Vehbi Belda bulunmaktadır. Ergin ve Belda dışındakilerin Röpke fikriyatı ile sıkı bir bağ kurmadığı söylenebilir. Ergin ve Belda ise Türk iktisat düşüncesinde Röpke - Ergin ve Röpke - Belda çizgilerini kurmaya aday iki iktisatçı olarak öne çıkmaktadırlar. Röpke - Ergin bağının bir çizgiye dönüşme ihtimali zayıf olsa da, söz konusu bağın irdelenmeye muhtaç olduğu açıktır. Geriye Röpke - Belda hattı kalmaktadır. Bir bankacı/bürokrat olarak Belda'nın iktisadi mevzular hakkında kaleme aldığı yazıların sınırlı oluşu, Röpke - Belda çizgisi oluşumunu zayıflatmaktadır.

Üstelik Ergin'in ve Belda'nın takipçilerinin olmayışı da muhtemel çizgilerin oluşumunu kesintiye uğratmaktadır.

Röpke fikriyatına yöneltilen eleştirilerde ise Gerhard Kessler, Yaşar Nabi [Nayır], Kerim Sadi, İlhan Selçuk ve Çetin Altan öne çıkmaktadır. Eleştirilerde odak nokta Röpke'nin iktisadî liberalizm anlayışıdır. Röpke'ye eleştiriler yöneltirken Kessler'de iktisadî müdahaleciliğin ve Nabi'de ise Atatürkçülükle devletçiliğin tesirli olduğu sezilmektedir. Sadi, Selçuk ve Altan'da ise liberalizme karşı sosyalizm savunusu belirgin görünmektedir. Bununla birlikte sosyalizmi müdafaada Sadi'nin yaklaşımı daha nettir ve Röpke'ye eleştirileri daha keskindir.

Röpke'ye yönelik olumlu atıflar ve eleştiriler gösteriyor ki, İstanbul Üniversitesi'nde çalıştığı dönemden vefatına değin Röpke, Türkiye'de kayda değer yankılar uyandırmıştır. Fakat bu yankılar, süreklilik arz edecek müstakil bir düşünce çizgisine dönüşmemiştir. 1980 sonrasında neoliberal politikaların tatbikata geçişiyle Türkiye'de iktisadî liberalizmin geçmişine yönelik araştırmalarda kıvılcıktan başlanmış, bu vesileyle Röpke'nin cılız da olsa küller altından çıkarılmasına olanak doğmuştur. Bununla birlikte Röpke'nin Türk iktisat düşüncesinde bilinirliğinin, iktisadî liberalizmin 20. yüzyılda öne çıkan bir temsilcisi olmaktan ziyade, Türkiye'de iktisat öğretiminin tarihine, hususiyile İstanbul Üniversitesi tarihine duyulan meraktan kaynaklandığını ileri sürmek mümkündür.

Kaynaklar

- [Ete], M. Etem (1934), "Prof. Röpke Hakkında Birkaç Söz", *Mülkiye Mektebi Mecmuası*, (35), 46.
- Akkurt, E. (2005), "Feridun Ergin", içinde: M. Yılmaz (ed.) *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Cilt 7: Liberalizm (320-328)*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Akşam Gazetesi (1933), *Enflasyon ve Deflasyon: İktisat Ordinaryüsü Dr. Röpke'nin Bir Konferansı*, 5.12.1933, 10.
- Akşam Gazetesi (1934), *Yeni Türkiye - İktisat Ordinaryüsünün İhtisasları*, 22.2.1934, 1.
- Altan, Ç. (1962), *Wilhelm Röpke Yazadursun...*, *Milliyet Gazetesi*, 8.11.1962, 2.
- Arslan, P. (2022), *1933-1950 Yılları Arasında Türkiye'ye Gelen Alman İktisatçılar: Gerhard Kessler'in Türkiye'de Sosyal Politikaların Gelişimine Katkıları*, Ankara: Efil Yayınevi.
- Belda, V. (1969), *Röpke Keynes'e Karşı*, İstanbul: Ar Matbaa İşleri.
- Belda, V. (1972), *Milletlerin Yaşantısını Değiştiren İktisatçılar*, İstanbul: İsmail Akgün Matbaası.
- Bilge, Ş. (1946), *Garip Yiğit'ler*, *Cumhuriyet Gazetesi*, 13.10.1946, 4.
- Boz, Ç. (2022), *İstanbul'da İktisat*, <<https://www.fbu.edu.tr/haber/618/prof-dr-cigdem-boz-istanbul-da-iktisat-adli-belgesel-filmini-tamamladi>>, 27.10.2023.
- Cumhuriyet Gazetesi (1933a), *Üniversitenin Yeni İktisat Profesörü: Pr. Röpke Almanya'dan Gelerek İşe Başladı*, 22.10.1933, 1.
- Cumhuriyet Gazetesi (1933b), *Ticaret Odasında Dünkü Konferans: Doktor Röpke Buhran Sebeplerini Anlattı*, 5.12.1933, 2.
- Cumhuriyet Gazetesi (1934a), *Bir Ecnebi Profesör Cenevre'ye Davet Edildi*, 26.1.1934, 2.

- Cumhuriyet Gazetesi (1934b), *Prof. Röpke - Avrupa Türkiye'ye Gıpta İle Bakıyor, Diyor*, 22.2.1934, 3.
- Cumhuriyet Gazetesi (1934c), *Köy Günleri - Talebe Birliği Köy Günleri Tertip Ediyor*, 12.3.1934, 2.
- Cumhuriyet Gazetesi (1934d), *İktisadî ve İçtimai İlimler Enstitüsü*, 20.3.1934, 2.
- Cumhuriyet Gazetesi (1934e), *İktisadî ve İçtimai İlimler Enstitüsü*, 22.3.1934, 2.
- Cumhuriyet Gazetesi (1934f), *İktisat ve İçtimaiyat Enstitüsü Konferansları*, 10.4.1934, 4.
- Cumhuriyet Gazetesi (1934g), *Hukuk Dekanı Kim Olacak?*, 31.8.1934, 2.
- Cumhuriyet Gazetesi (1935a), *Üniversite Verilecek Konferanslar*, 11.11.1935, 2.
- Cumhuriyet Gazetesi (1935b), *Üniversitemizde Serbest Konferans - Her Hafta Perşembe Günleri Verilecektir*, 14.11.1935, 2.
- Cumhuriyet Gazetesi (1935c), *Üniversitede - Hukuk Talebesinin Tetkikleri*, 20.3.1935, 2.
- Cumhuriyet Gazetesi (1935d), *Üniversitede - İktisadî Tetkikler*, 18.4.1935, 2.
- Cumhuriyet Gazetesi (1935e), *Halkevinde Konferans*, 27.4.1935, 4.
- Cumhuriyet Gazetesi (1935f), *Halkevinde - Prf. Röpkenin Konferansı*, 28.4.1935, 2.
- Cumhuriyet Gazetesi (1935g), *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi İktisad ve İçtimaiyat Enstitüsü Komün Bilgileri Serbest Konferansları*, 26.12.1935, 10.
- Cumhuriyet Gazetesi (1937a), *İzmir'e Giden Heyet*, 21.2.1937, 2.
- Cumhuriyet Gazetesi (1937b), *Seyahat Dolayısıyla*, 22.6.1937, 8.
- Derya, H. (2019), "Wilhelm Röpke'nin Ordo-Liberal Düşünce İçerisindeki Yeri ve Önemi", içinde: C.C. Aktan & H. Derya (eds.), *Freiburg Hukuk ve İktisat Okulu* (121-179), SOBIAD Hukuk ve İktisat Araştırmaları Yayınları.
- Eren, E. (2017), "Avusturya İktisadından Üçüncü Yola: Türkiye Yıllarında Wilhelm Röpke", içinde: M.E. Özgür vd. (der.), *Türkiye'de İktisadi Düşünce* (261-302), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Eren, E. (2021), *İktisadi Düşünce Tarihi ve İktisatta Yöntem*, Ankara: Efil Yayınevi.
- Ergin, F. (1947a), "Millî Gelir", *Cumhuriyet Gazetesi*, 11.10.1947, 2.
- Ergin, F. (1947b), "Devlet Müdahalesinin İktisadî Bilânçosu", *Cumhuriyet Gazetesi*, 6.12.1947, 2.
- Ergin, F. (1948a), "Devletçilik", *Türkiye İktisat Kongresi*, <<https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/07/Turkiye-Iktisat-Kongresi-1948.pdf>>, (146-149), 2.9.2023.
- Ergin, F. (1948b), "İnsan Hayatıyla Oynayanlar Karşısında Kayıtsızlığımız", *Cumhuriyet Gazetesi*, 22.6.1948, 2.
- Ergin, F. (1948c), "Memleket Davaları ve Gazetecilik Şuuru", *Cumhuriyet Gazetesi*, 17.7.1948, 2.
- Ergin, F. (1949a), "Zirai Kalkınma Davamız", *Cumhuriyet Gazetesi*, 23.3.1949, 2.
- Ergin, F. (1949b), "Mahsül Vaziyetinin Hububat Fiatları Üzerindeki Tesiri", *Cumhuriyet Gazetesi*, 4.7.1949, 2.
- Ergin, F. (1966), "Wilhelm Röpke ve 'Üçüncü Yol'", *Türkiye İktisat Gazetesi*, 14 (669), 1, 8.
- Ergin, F. (1973), "Röpke (Wilhelm)", *Ak İktisat Ansiklopedisi 2. Cilt*, İstanbul: Sermet Matbaası, 808.
- Eröz, M. (2014), *İktisat Sosyolojisine Başlangıç*, 4. Basım, İstanbul: Ötügen Neşriyat.
- Ete, M. (1966), "Prof. Röpke'yi Kaybettik!", *Milliyet Gazetesi*, 4.3.1966, 2.

- Fındıkoğlu, Z.F. (1945a), "Bacon ve Zamanımız", *Cumhuriyet Gazetesi*, 23.2.1945, 2.
- Fındıkoğlu, Z.F. (1945b), "Beveridge Plânının Tenkidi ve Müdafaası", *Cumhuriyet Gazetesi*, 19.6.1946, 2.
- İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi İçtimaiyat Enstitüsü (1955), *İktisat Fakültesi İçtimaiyat Enstitüsü Hakkında Kuruluşunun XX. Yılı Münasebetiyle Rapor 1934-1954*, İstanbul.
- Kurun Gazetesi (1935), *Kültür İşleri - Profesörler*, 6.2.1935, 3.
- Masala, A. & Ö. Kama (2018), "Between Two Continents: Wilhelm Röpke's Years in Istanbul", in: P. Commun & S. Kolev (eds.), *Wilhelm Röpke (1899-1966)* (11-29), Cham: Springer.
- Meriç, C. (2005), *Cemil Meriç Bütün Eserleri 2: Bu Ülke*, (haz. M.A. Meriç), 26. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Milliyet Gazetesi (1934a), *Cenevrede Konferans*, 27.1.1934, 3.
- Milliyet Gazetesi (1934b), *Türk Köyü*, 12.3.1934, 6.
- Nabi, Y. (1936a), "Liberal Bir İktisatçı ve Türkiye", *Varlık*, 4(80), 113-115.
- Nabi, Y. (1936b), "Bir Yanlış Görüşe Cevap - Üniversitemizde Profesör Olan Vilhelm Röpke Türkiye'nin İktisatçılığını Nasıl Anlamış, Neler Diyor?", *Kurun Gazetesi*, 6.11.1936, 3, 7.
- Nadi, N. (1944), "Sosyal Dava Nizam Davası", *Cumhuriyet Gazetesi*, 19.4.1944, 1, 3.
- Neumark, F. (2017), *Boğaziçine Sığımanlar* (Çev. Ş.A. Bahadır), İstanbul: Kopernik Kitap.
- Nuri, V. (1937), "İstanbul Üniversitesinde Bir Tetkik - Ecnebi Profesörlerin Birer Birer Kaçtığı Doğru Değildir", *Akşam Gazetesi*, 9.9.1937, 1, 4.
- Ritenour, S. (2016), "Wilhelm Röpke: İnsancı Bir Ekonomist", (Çev. Ü. Çetin), *Liberal Düşünce Dergisi*, (82), 191-205.
- Röpke, W. (1934a), "Piyasa İktisadının Kuruluşu ve Mekanizması", (Çev. Â. Hüseyin), içinde: *Ökonominin Bugünkü Meseleleri* (25-40), İstanbul: İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi İktisat ve İçtimaiyat Enstitüsü Neşriyatı.
- Röpke, W. (1934b), "Inflation ve Deflation Arasında I", (Çev. M. Etem), *Mülkiye Mektebi Mecmuası*, (35), 46-49.
- Röpke, W. (1934c), "Inflation ve Deflation Arasında II", (Çev. M. Etem), *Mülkiye Mektebi Mecmuası*, (36), 42-44.
- Röpke, W. (1934d), "Inflation ve Deflation Arasında III", (Çev. M. Etem), *Mülkiye Mektebi Mecmuası*, (37), 52-54.
- Röpke, W. (1934e), "Inflation ve Deflation Arasında IV", (Çev. M. Etem), *Mülkiye Mektebi Mecmuası*, (38), 30-32.
- Röpke, W. (1935a), "Modern Türkiyenin Ekonomi Yapısı", *Ulus Gazetesi*, 26.4.1935, 4.
- Röpke, W. (1935b), "Fascist Economics", *Economica*, 2(5), 85-100.
- Röpke, W. (1936), "Anketimiz, Üniversite Profesörlerine Soruyoruz", *Yücel Dergisi*, 3(14), 71-73.
- Röpke, W. (1937), "Cihan Ekonomisinin Bünyesi", içinde: *Üniversite Konferansları 1935-1936* (290-300), İstanbul: Ülkü Basımevi.
- Röpke, W. (1947), "Mülkiyet Meselesi Etrafında Yeni Düşünceler", (Çev. Z.F. Fındıkoğlu), *İş Mecmuası*, 13(72), 3-6.

- Röpke, W. (1948), "Mülkiyet Meselesinde Yeni Düşünceler", (Çev. Z.F. Fındıkoğlu), *İş Mecmuası*, 14(87), 235-237.
- Röpke, W. (1949a), "Mülkiyet Meselesi", (Çev. Z.F. Fındıkoğlu), *İş Mecmuası*, 15(100), 6-8.
- Röpke, W. (1949b), "Lüksle Mücadele", (Çev. Ş. Demiren), *Türkiye İktisat Mecmuası*, (13), 16-19.
- Röpke, W. (1950a), "En İyi Yol", *Yeni İstanbul Gazetesi*, 6.6.1950, 5.
- Röpke, W. (1950b), "Proleterleşen Cemiyet", (Çev. B. Cemal), *Türkiye İktisat Mecmuası*, (27-28), 22-26.
- Röpke, W. (1952), "Zamanımızda Sermaye Tedariki ve Sermayenin Kullanılması I", (Çev. S. Keskinöğlü), *Mensucat Meslek Dergisi*, 5(12), 355-358.
- Röpke, W. (1953a), "Tediye Muvazenesi Meseleleri", *İstanbul Ticaret Odası Mecmuası*, 69(7-8), 32-40.
- Röpke, W. (1953b), "Zamanımızda Sermaye Tedariki ve Sermayenin Kullanılması II", (Çev. S. Keskinöğlü), *Mensucat Meslek Dergisi*, 6(1), 1-4.
- Röpke, W. (1955), "Reaksiyonu Zayıf Olan Devamlı Enflasyon", (Çev. İ. Demir), *Maliye Dergisi*, (229), 2-5.
- Röpke, W. (1962), "Sosyalizmin Antisosyal Karakteri", *Cumhuriyet Gazetesi*, 7.11.1962, 2.
- Sadi, K. (1936a), "Röpke Antimarksist I", *Yeni Adam*, (148), 16.
- Sadi, K. (1936b), "Röpke Antimarksist II", *Yeni Adam*, (149), 16.
- Sadi, K. (1936c), *Mukaddes Ordugâh*, İstanbul: Selamet Basımevi.
- Safa, P. (1937), "Eski Darülfünun Hortluyor Mu?", *Cumhuriyet Gazetesi*, 7.9.1937, 3.
- Safa, P. (1939), "İstanbul Üniversitesi", *Cumhuriyet Gazetesi*, 21.12.1939, 3.
- Sayar, A.G. (2007), *Bir İktisatçının Entellektüel Portresi Sabri F. Ülgener*, Genişletilmiş 2. Baskı, İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Selçuk, İ. (1962), "İki Yazı Üstüne", *Cumhuriyet Gazetesi*, 14.11.1962, 2.
- Son Telgraf Gazetesi (1937), *Bir İstifa - Pr. Röpke Üniversiteden Dün İstifa Etti*, 13.5.1937, 3.
- Süreyya, A. (1940), "Yarının İktisadî Rejimi", *Cumhuriyet Gazetesi*, 1.4.1940, 3.
- Tan Gazetesi (1936), *Gürültüden Şikâyet Eden Profesörler*, 6.6.1936, 2.
- Tör, V.N. (1966), "Profesör Röpke'nin Ardından", *Milliyet Gazetesi*, 11.4.1966, 6.
- Ulus Gazetesi (1935), *Üniversitede Serbest Konferanslar*, 18.11.1935, 3.
- Ülgener, S. (1976), "Bilim, İdeoloji ve Marksizm (Marksist Teori ve Neo-Klasik İktisat)", *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, 36(1-4), 1-61.
- Vakit Gazetesi (1934), *Maarif Vekilinin Vakit' Beyanatu*, 20.9.1934, 1, 10.
- Zaman Gazetesi (1934), *Yeni Enstitü Dün Açıldı*, 18.11.1934, 1, 7.